

NR 3 2003

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE
HALLAND
OCH
BLEKINGE

TEMANUMMER

OLUFF PEDERSEN I HOLLIE



Ale

Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge
utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening och
Landsarkivet i Lund.

Redaktionskommitté

F.d. länsantikvarie Carin Bunte, Malmö
Universitetslektor Gert Jeppsson, Lund, redaktör
Stadsarkivarie Göran Larsson, Lund
Docent Sten Skansjö, Lund
Professor Anna Christina Ulfspärre, Lund

Innehåll

	Sid.
Margareta Granmark: Oluff Pedersen i Hollie	
En storköpmän i 1600-talets Blekinge	3

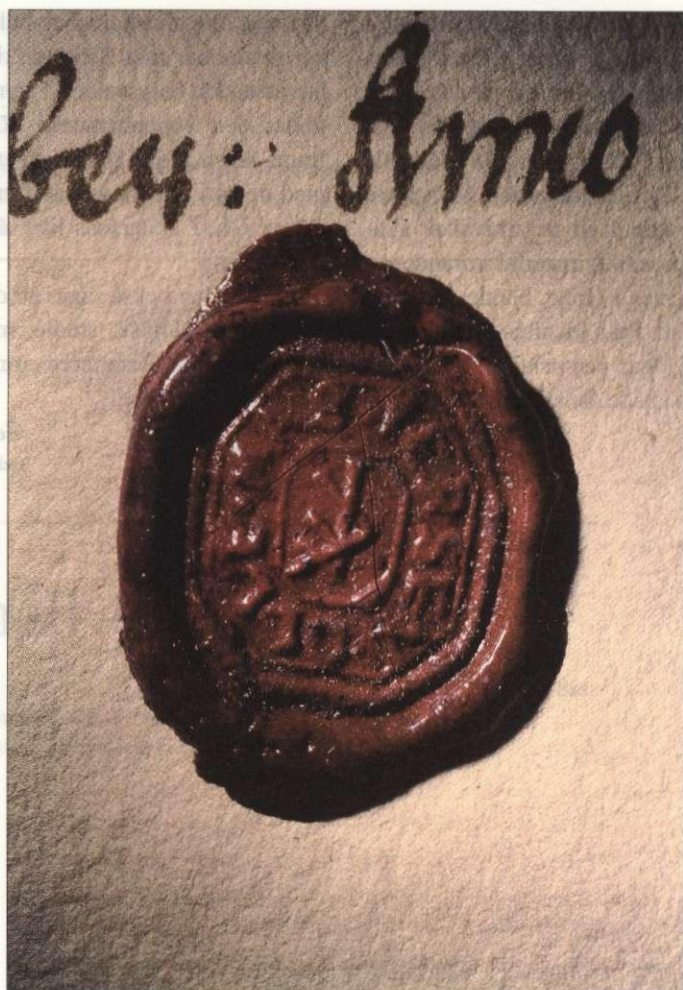
Förord

Då och då utges Ale såsom temanummer. Så sent som i början av detta år presenterades den skånska enskiftesreformen på detta sätt. Det har emellertid aldrig hänt att Blekinge har fått stå i fokus, såsom sker i föreliggande nummer av Ale. F. antikvarien Margareta Granmark har funnit ett ur arkivalisk synvinkel tämligen unikt material rörande en viss Oluff Pedersen i Holje, bonde, storköpmann, redare m.m. Från lokalhistoria i början av 1600-talet vidgas perspektivet hela tiden och leder oss in i både dansk och svensk riks-

historia. Inte minst den betydelsefulla exporten av timmer från Blekinge till den danska huvudstaden belyses och i samband därmed träder den köpenhamnska köpmannaeliten fram. Även konflikterna på olika områden med de nya makthavarna efter 1658 blir en del av Oluff Pedersens liv, som härigenom fördunklas.

Det kan här också sägas att det från början är en genealogisk studie med personlig förankring hos författaren som lett fram till denna breda exposé.

Gert Jeppsson
redaktör för Ale



Oluff Pedersens signetavtryck på ett dokument rörande hans pantegårdar. Original och foto, Danska Rigsarkivet.

Oluff Pedersen i Hollie

En storköpmann i 1600-talets Blekinge

Av Margareta Granmark, Skanör

Fil. kand., antikvarie

Oluff Pedersen i Hollie, Oluff Pedersen i Sølfuidzborrig eller Oluff Pedersen i Bleging – så skrivs omväxlande i handlingar i Danska Rigsarkivet namnet på den man som kortfattat omnämnts av bl.a. Knud Fabricius, Alf Åberg och Hans Milton.

Vem var då denne Oluff Pedersen vars liv kan sammanfattas på följande sätt: En bonde i Holje by i Jämshögs socken, en storköpmann i Sölvesborg med egna skepp och skeppare, leverantör av ek- och boktimmer till Kunglig Majestäts skeppsvarv på Bremerholm och inte minst en man som på sin ålders höst då Blekinge erövrats av svenskarna »stred» för att Blekinge åter skulle komma under danskt herravälde.

Oluff Pedersens familjeförhållanden

Oluff Pedersen föddes i slutet av 1500-talet och dog mellan St Mikael's dag och den 7 oktober 1667. Hans födelseort är okänd, men enligt släkttraditionen skulle han i början av 1600-talet ha kommit till och bosatt sig i Holje. Oluff var gift första gången med Eline Pedersdatter.¹ I detta äktenskap föddes en son och fem eller sex döttrar som nådde vuxen ålder.

Sonen Mads blev bonde i Holje. Döttrarna Sidse, Hanne och Bodell var samtliga gifta med bönder i Jämshög. Av barnen var Sidse troligen äldst, född före 1610, och gift med Carl Bentsen i Röan. Hanne var först gift med Bendt Jensen i Hässlehult och därefter med Peder Hindriksen i Holje. Bodell gifte sig först med Jens Mörck och sedan med Jens Lauridsen, båda i Grånum. Den fjärde dottern, vars namn är okänt, var gift med bonden och länsmannen Jens Lauridsen i Björkenäs i Mörrums socken. Den femte dottern, Inger, gifte sig med rådmannen och redaren Söffren Jensen i Sölvesborg som var en av stadens mera inflytelserika personer och som även skötte Oluff Pedersens räkenskaper. Av deras

två söner blev Peder borgare i Sölvesborg medan Jens, som var född 1646, i unga år blev skeppare på sin faders skepp och därefter borgare i Sölvesborg. Han blev dock liksom övriga borgare enligt en skrivelse 1673 av landshövding Durell tvingad att flytta sitt handelshus till Kristianstad. Vid danskarnas plundring av staden 1676 blev Jens ruinerad och bosatte sig senare med sin familj i Köge och blev Danmarks förste sjökortsdirektör.^{2,3}

Oluffs hustru Eline dog sannolikt 1659 då hon, enligt uppgift i Generalguvernementets arkiv, i sitt hem blev skjuten i ryggraden av överste Lybeckers ryttare, vilket också framgår av Oluffs egen skildring av denna dramatiska händelse.⁴ Efter Elines död ingick Oluff ett nytt äktenskap med Else Christensdatter som sannolikt var betydligt yngre än Oluff. I detta äktenskap föddes inga barn och efter Oluffs död år 1667 började utdragna arvsprocesser mellan Else och Oluffs barn.

Else gifte efter änkeåret om sig med köpmannen Herman Schlyter den unge i Ronneby, senare rådmann i Helsingborg. Även detta äktenskap blev kortvarigt då Else barnlös be-



Ljusstakarna i Ysane kyrka. Träljuserna blev renoverade och målningen påbättrad på 1940-talet. Foto författaren.

grovs den 2 december 1670. Elses arv efter Oluff som vållat så bittra arvstvister mellan henne och Oluffs barn tillföll nu Herman Schlyter.

Ljusstakarna i Ysane kyrka

I Ysane kyrka inte långt från Pukavik står på altaret sedan 1637 ett par rikt profilerade ljusstakar av malm. Ljusstakarna som vardera väger 5 kg vilar på tre kulor. Till ljusstakarna hör ett par cirka 50 cm höga ytterst sällsynta, bemålade och ihåliga träljus. I dessa sattes vaxljusen som sköts uppåt

genom en fjädermekanism hela tiden som ljusen brann.⁵

På den ena ljusstaken finns denna inskription

HAVER. OLUF . PEDERSØN. I. HOLLIE.
LADIT. BEKOSTE. DISSE. LYSE-
STAGER. SOM. SALIG. NIELS.
OLSEN. N. O. S. S. S. D. 1. 6. 3. 7.

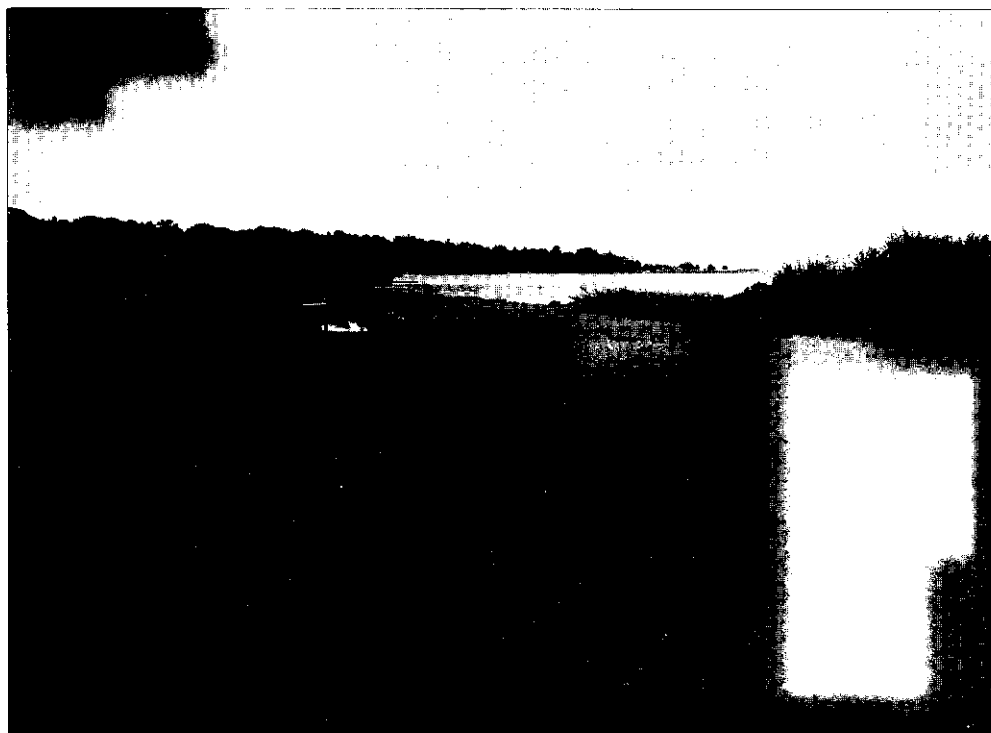
och på den andra ljusstaken finns samma initialer samt

OC. HANS. SALIG. HVSTV. SISCEL.
SANDER. DAATER. HAVE. FORERED.
TIL. YSSENE. KIRKE

Niels Olsen var tullnär i Pukavik och med honom och hans hustru Siscel Sandersdatter bör Oluff genom att bekosta dessa ljusstakar ha stått i ett nära släktskapsförhållande. Sannolikt är Oluff Siscels son i ett tidigare äktenskap; Oluffs fars namn är dock ännu okänt. Detta antagande styrks av ett i Herredagsdomboken för år 1641 infört mål. Efter Niels Olsens död uppkom en tvist mellan dödsboet och arvingarna till en köpenhamnsborgare Johan Biørnsen med vilken Niels haft handelsförbindelser och även ägt en skuta tillsammans med. Köpenhamns borgmästare och byråd hade tidigare dömt i detta mål men domboken finns ej bevarad. Enligt Herredagsdomboken krävde Oluff Pedersen för dödsboets räkning Biørnsens arvingar på pengar som de ansågs vara skyldiga Niels Olsen. I detta mål uppgavs som arvingar till Niels hans hustru Siscel och en son.⁶ Men Oluff infann sig inte till rättegången varför målet inte kunde avgöras. Då nästa års Herredagsdombok saknas är utgången av målet okänd.

Oluff Pedersen som bonde och timmerleverantör

Redan år 1611 finns Oluff enligt Aarhus Lens jordebog, till vilket Jämshög då hörde, som



Den gamla vägen till lastageplatsen i Pukavik. Foto författaren.

Oluff i Pukavik

Oluff var en av de mest betydelsefulla bönderna i Pukavik. Han var bonde i Holje by och år 1618 var han en av de fyra »Jordeigne Bønder» i Holje som betalade mantalsskatt till Sölvesborgs slotts län.⁷ Och som skattebetalande bonde i Holje kvarstod han hela sitt liv trots sin handel och borgerskap i Sölvesborg. Här i Jämshög och angränsande socknar samt på andra sidan riksgränsen hade han också tillgång till det timmer som låg till grund för en del av hans handel och förmögenhet. Men att se Oluff som en bonde arbetande i stall och fähus, på åker och äng vore nog en felaktig uppfattning. För hans del gällde det att hålla folk för avverkning, huggning och sågning av plankor, bjälkar, brännved m. m. Och slutligen skulle allt forslas ned till hamnarna i Pukavik och Sölvesborg för utskeppning till framför allt Köpenhamn. En av de mest betydelsefulla bönderna i Pukavik var Oluff.

En av de mest betydelsefulla bönderna i Pukavik var Oluff.

Hamnen i Pukavik öster om Sölvesborg var en bondehamn, vilket innebar att här hade bönderna rätt att utskeppa timmer och brännved till andra hamnar i landet och att införa bl.a. spannmål, som det rådde stor brist på i Blekinge. Men även skepp från andra danska samt tyska hamnar hade rätt att använda sig av hamnen. Detta framgår också av tulljournalerna, som började föras år 1613 och där man finner speciellt många skepp från Köpenhamn och Bornholm som tar last av brännved.⁸ Tullnär i Pukavik från år 1613 till 1633 var den förut nämnde Niels Olsen. Han innehade också redan 1606 krogrättigheten i Pukavik, en syssla som anförtröddes myndighetspersoner.⁹

Oluff började sin utskeppning av timmer och plankor av ek, fur och bok, av brännved

m.m. från hamnen i Pukavik. Flertalet leveranser gick till Köpenhamn där både kronan och privata handelsmän var mottagare. Från början tycks inte Oluff ha ägt egna skepp eftersom lasterna har ombesörjts av olika skeppare. Som bevis för att även kungens egna skepp hämtade ekplankor levererade av Oluff Pedersen finns som sista last i 1629 års tulljournal följande anteckning:

Haffr Kong. Maj:ts Schib wed Naffn Nagt Soenn, som Oluff Pedersen udj Hollie haffuer Thüende gange Udlad med Plancher af Ege Thömmmer. Ehr üdlöben och haffuer Ingen Thold giffuen.

Beträffande Oluff Pedersens utförsel av ekplankor skriver Margareta Swensson i *Bondehamnar i nordvästra Skåne och Blekinge* att i Pukaviks hamn fanns en befraktare av ekplankor, Olle Pedersen i Holje, och att »varje gång ekplankor utfördes hade lasten intagits hos honom».¹⁰

Anklagelser för olaglig utskeppning

Att utskeppa ektimmer ur riket var enligt en Kunglig förordning av år 1562 förbjudet, en förseelse som medförde mycket stränga straff. Detta fick även Oluff Pedersen erfara. I ett missiv till länsherren i Sölvesborgs län Tage Thott Andersen daterat 18 oktober 1636 framgår det att Oluff Pedersen olovligt låtit utskeppa ektimmer, vilket han skulle stå till svars för.¹¹ Dessutom hade föregående år en man från Sverige, Thomas Wederborrig,¹² även han gjort sig skyldig till olovlig timmerutförsel från Sölvesborg.¹³ Oluff hade gått i borgen för att Wederborrig skulle »stanna i landet» tills målet var avgjort, men då denne rymt ur riket – sannolikt hem till Växjö – skulle Oluff sona även för detta.¹⁴

Thott hade föreslagit att om Oluff ville betala 2.000 Speciedaler och därutöver 600 Slettdaler, som han hade att fordra hos Rasmus Jensen borgare i Köpenhamn, skulle

han gå fri. Men om inte Oluff gick med på detta skulle Thott låta föra honom fängslad till Köpenhamns slott.

Dessa anklagelser ledde till tre rättegångar. Den första hölls inför Bräkne häradssting och den andra vid Skåninge landsting. Domböckerna härifrån har dock förkommit. Anklagelserna mot Oluff ledde till en tredje rättegång inför Rettertinget, som hölls den 22 februari 1637 på Herredagen i Köpenhamn, och här återgavs målet från Skåninge landsting vilket hållits den 16 november 1636.¹⁵ Målet där hade stått mellan Oluff Pedersen och Tage Thotts fullmäktige, ridefogden Christen Jensen, vilka hade att svara inför landsdomaren Gunde Rosencrantz. Vid rättegången i Köpenhamn anklagades Oluff för olovlig timmerutförsel och anklagelsen hade följande bakgrund: En köpman från Sverige hade sålt timmer till ridefogden Hans Holst van der Wetering i Bodekuld, som sålde det vidare till Oluff Pedersen. Därefter köpte en skotsk skeppare timret av Oluff och lämnade landet med timret, i stället för att som Oluff påstod sälja det inom Danmark. Lockelsen att tjäna på inte alltid hederliga affärer var säkert stor, särskilt med tanke på att nyss nämnde Wederborrig då han stod inför Bräkne häradsrätt anklagad för timmersmuggling sade att han »både förr och senare oförhindrad av fogdarna fört ut timmer från Hans Majestäts frihamn Bodekuld».¹⁶

Domen blev mycket kännbar för Oluff, då han dömdes till dryga böter, 4.000 Rdr. För att få en uppfattning om storleken av den mycket höga bötessumman kan nämnas att under 1640-talet värderades en ox till 8–13 Rdr, en ko 4–6 Rdr, ett svin 2 Rdr, en tunna tjära eller salt till 4–5 Rdr. Som borgensmän hade Oluff köpenhamnsborgarna Rasmus Jensen och Christen Bendsen samt Söffren Jensen, skrivare i Kristianstad. Dessa begärde att bötessumman skulle få betalas i två terminer, nämligen 2.000 Rdr till påskan

1638 och resterande 2.000 Rdr till påskan 1639, vilket kungen tillät. Borgenärerna skulle se till att om Oluff ej kunde betala, så skulle »hans förmögenhet antingen gods eller utlånade pengar med undantag av Børnepenge» tagas i beslag.¹⁷

Ett missiv till Tage Thott Andersen med besked angående Oluff Pedersens böter är daterat 24 maj 1637. Samma datum finns i *Skaanske Registre* 1631–1648 infört ett öppet brev från Christian IV. Brevet inleds med »Oluff Pedersen at maa ware Utiltaldt. Christianüs quärtüs». Här omtalas att Oluff Pedersen uti »üdskillige maader» har sysslat med olaglig utskieppning av ektimmer men att »hand os derfor nü haffüer tilfridztstillit» och att han därför i fortsättningen skall »blijfue frie och forskaanit».¹⁸

Oluff Pedersens brev till Christian IV

Så fick Oluf segla hem till Blekinge för att skaffa fram de 2.000 Rdr som skulle erläggas till påskan påföljande år. Detta lyckades honom också liksom att i april 1639 betala 400 Rdr, men ännu återstod 1.600 Rdr av bötessumman. Nu var Oluff i en svår situation, eftersom han enligt egna ord inte hade mer kontanta medel. Men som den säkerligen sluge affärsman han var, skrev han ett brev till Christian IV daterat »Haffniae dend 18 Aprilis 1639».

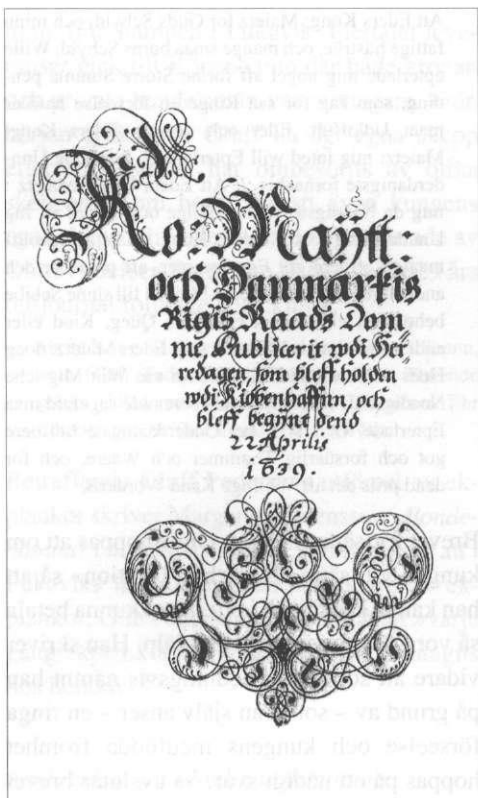
Efter långa och sedvanliga artighetsbetygelser inledde han sitt brev med att förklara för kungen hur han köpt 8 1/2 tolfter ekplan- kor av Hans Holst i Bodekuld och sedan sålt dem till en skotsk skeppare, vilken Oluff ovetande fört dessa ut ur riket. Han redogör sedan för bötesbeloppets storlek och för hur mycket som återstår att betala, dvs. 1600 Rdr. Oluff förklarar därefter att han fattige man ej förmår att betala en så stor summa i kontanta medel och kommer därför med ett förslag som går ut på

Att Eders Kong: Maietz för Güds Schyld, och minn fattige hüstrüe, och mange smaa børns Schyld, Wille epterlade mig noget aff for:ne Storre Sümme pending, som Jag for saa Ringe en forseelse haffüer maat Udloffüit, Eller och dersom Eders Kong: Maietz: mig inted will Epterlade :/: Som dog Unnderdanigste forhaabis :/: Att Eders Kong: Maietz : mig da Naadigste Wille beüilge och tilade, att Jag Unnderdanigste till Eders Kong: Maietz: behöüff maate Leffüere got Eggetømmer, aff plancher och andet tømmer, Eders Kong: Maietz: till sinne Schibe behöüffüer, eller och Leffüendis Qüeg, Kiød eller anden Kiøbmands Waare :/: som Eders Maietz: doeg Hoes Anndre Lader Kiøbe . for saa Wiit Mig icke Naadigst aff forbemelte Resteerende sagefald maa Epterlade, Och Will Jag Underdaanigste Leffüere got och forsüarlig Thømmer och Waare, och for dend priis det aff Wiüllige Kand Worderis.

Brevet fortsätter med att Oluff hoppas att om kungen vill sätta »Nöiachtig Caution» så att han kan få kredit och i efterhand kunna betala så vore det honom till stor hjälp. Han skriver vidare att som han inledningsvis nämnt han på grund av – som han själv anser – en ringa forseelse och kungens medfödda fromhet hoppas på ett nådigt svar. Så avslutas brevet med att

Güed Allermechtigste, som alle goode gierninger belønner, Hannom Will Jag bede Eders Kong: Maietz: Saaden Kongelig Wellgierning Rigeligen igjen belønne. Actum Haffniae dend 18 Aprilis 1639 Eders: Kongel: Maietz: Underdaanigste: Under- saate: Ollüf Pedersen i Sölffüidshorig.¹⁹

Vad blev då Christian IV:s svar på detta brev där Oluff förklarat hur kungen på ett enkelt sätt kunde lösa hans problem, men där han också vid två tillfällen vågat påpeka att den olagliga utskieppningen var en ringa forseelse? Svaret blev som Oluff önskade. Redan den 7 maj samma år sände kungen ett missiv till sin svärson, ståthållare Corfitz Ulfeldt, i vilket han i korthet redogör för Oluff Pedersens förslag att leverera timmer och andra varor i stället för penningböter och att Ulfeldt skulle ta emot och värdera det levererade och sedan använda det »til Woris förnøden- heder».²⁰



Försättsblad till Herredagsdomboken 1639, Danska Rigsarkivet.

Fyra dagar efter det Oluff sänt brevet till kungen fick han åter infinna sig till en ny rättegång. Oluff började väl nu bli bekant med vägen till den sal på Kungliga slottet där Rettertinget hölls och som var belägen i flygeln mellan Blå Torn och Riddersalsflygeln. Även nu var motparten ridefogden Christen Jensen. Denne hade först stämt Oluff inför bytinget i Sölvesborg och därefter inför landstinget. Anklagelsen gällde att Oluff inte velat betala den tiondel av bötessumman, dvs. 400 Rdr, som fogden hade rätt att fordra som lön för sina besvär i samband med rättegångarna plus 41 Rdr för »kost och förning, brevpengar och annat». Denna summa som

Oluff dömdes att betala blev nu ytterligare en utgift för honom.²¹

Oluff Pedersen får burskap som borgare i Sölvesborg

Att bedriva handel enbart från bondehamnen Pukavik var inte tillräckligt för Oluff. Han hade därför ansökt om burskap som borgare i Sölvesborg, men vilket år detta beviljades honom går inte att fastställa. Den första uppgiften om Oluff som köpman i Sölvesborg finns i en taxeringslängd för borgerskapet 1638–1639. Av de 108 skattskyldiga borgarna är här Oluff Pedersen upptagen som den högste skattebetalaren. Han skulle erlægga 6 Rdr, fem borgare 3 Rdr vardera, elva borgare 2 Dlr, fyrtioen 1 Dlr och övriga ännu mindre.²² Med tanke på den höga skatt Oluff erlade i förhållande till övriga borgare kan man förmoda att han redan före 1638 hade en väl etablerad handel i staden.

1639 den 22 mars finns Oluff upptagen i en »Mönstringsrulla» över borgerskapets vapeninnehav.²³ Då så gott som alla Sölvesborgs arkivalier genom bl.a. bränder gått förlorade, är denna mönstringsrulla liksom nyss nämnda taxeringslängd en ovärderlig källa för kännedom om namnen på stadens borgare vid denna tid. I två kungliga brev år 1583 gavs order till länsmännen i 72 danska städer att upprätta mönstringsrullor. För Skåne, Halland och Blekinge finns rullor bevarade för 13 köpstäder. För Blekinges del gäller det för Sölvesborg år 1639 och för Ronneby 1634 och 1639. I dessa rullor finns angivet städernas alla vapenföra män och deras art av beväpning, däremot inte värvade eller utskrivna soldater. Det anges också i vilka rotar, gator eller kvarter borgarna hörde hemma. För Sölvesborgs del finns de 100 borgarna fördelade på fyra rotar. Som första namn i första roten finns Oluff Pedersen upptagen. Han står också antecknad som boende

nu ägare till en skuta på 20 läster och ett skepp på 40 läster, ibland uppges lästetalet till 24 och på senare år en krejer på 20 läster. I samband med Ronneby tullräkenskaper från första hälften av 1600-talet uppger Margareta Svensson att båtarnas storlek kunde variera allt från 1/2 läst till den största från Amsterdam på 60 läster. Vanligast anser hon vara 8–12 läster. Endast ett av Oluffs skepp vet man namnet på. Det finns omnämnt i Herredagsdomboken 1649, då Oluff liksom vid ett par andra tillfällen är inblandad i processer angående betalning. Där omnämns att Oluff köpt säd i Slagelse och då lastat sitt skepp Fortuna med så mycket det kunde bära.²⁶ I tulljournalerna för Sölvesborg finns Börge Hansen från Köpenhamn och Lauridtz Erichsen upptagna som Oluffs skeppare. Men han har också själv fört sina skepp. Det gäller speciellt de leveranser som skulle gå till Bremerholm i Köpenhamn för kronans räkning.

Merparten av de laster som av Oluff Pedersen skeppades ut från Sölvesborg var trävaror som timmer och plankor av ek, fur och bok, knapholt, enestakar, näver, pottaska och inte minst brännved som Köpenhamn hade stor brist på. Men även mindre mängder kött, fläsk, lax, torkad torsk, torkade gäddor och nötter utskeppades av honom. Enligt August Hallenberg i »Från 1600-talets Bleking under danskt välde» i *Blekingeboken* 1940 skulle Oluff Pedersen även varit exportör av en del av de levande oxar som skeppades ut från Sölvesborg. Dessa oxar hade borgmästare Knud Pedersen och köpmannen och borgmästaren Jesper Skov i Ronneby enligt ett avtal med länsmannen Nils Krabbe fått tillstånd att uppföda på Elleholms och Sölvesborgs slotts ladugårdar. Detta var egentligen ett privilegium för adeln men kunde mot ersättning överlåtas. I tullhandlingarna finns även laster som betecknades tullfria och som var avsedda för kronans

räkning. Så seglade Lauridtz Erichsen den 30 juni 1654 tullfritt till Christianopel med »Kungl. Majestäts skattefläsk».²⁷ Förutom denna export bedrev Oluff handel med så vitt skilda varor som korn och råg, öl och salt, sill och torsk, kläde och olika kramvaror.

Oluffs handel med köpenhamnsborgare

Av de handelsmän och redare i Köpenhamn som Oluff redan före 1630 hade handelsförbindelser med var det särskilt tre personer som tillhörde eliten av Köpenhamns borgerskap nämligen Jacob Madsen, Rasmus Jensen Hellekande och Christen Bendsen. Till dessa levererade Oluff träprodukter och köpte av dem bl.a. korn, råg och Rostocker öl.

Jacob Madsen är den mest kände av de tre. Han föddes 1596 i Visby och flyttade till Köpenhamn, där han redan 1625 var väl etablerad med en handelsverksamhet som han med egna skepp bedrev även till Spanien 1626. Jacob Madsen blev också från sina första år i Köpenhamn storleverantör av timmer, byggnadsmaterial m.m. till kronan. I samband med Christian IV:s byggprojekt med de kungliga slotten, Holmens och St Annes kyrkor, det nya Brygghuset och 100 bostäder för båtsmän i Nyboderne m.m. var Jacob Madsen både entreprenör och leverantör av byggnadsmaterial. År 1641 blev han borgmästare i Christianshamn. Ett år senare fick Madsen för en tid av fem år arrendera Börsen som han därefter övertog mot att hans fordringar skrevs ned med 50.000 Rdr. Efter hans död fick arvingarna behålla Börsen till år 1669, då de i utbyte mot gårdar på Jylland, Fyn och Langeland återlämnade den. Hur Jacob Madsen så snabbt kunde göra denna komertartade karriär, som sannolikt bör ha fordrat ett visst startkapital men även goda kontakter, är okänt. Det enda man vet om hans bakgrund är att brodern Nils, som

stannade kvar på Gotland, var en inflytelserik man, köpman, kalkbruksägare, övertullförvaltare och slutligen landsdomare.²⁸

Om Jacob Madsen genom de byggföretag åt kungen som han var involverad i blivit den för eftervärlden mest kände av de tre nämnda handelsmännen, var Rasmus Jensen Hellekande utan tvivel en av sin tids största leverantörer till den danska kronan. Hans karriär som storköpmän i Köpenhamn redan i början av 1630-talet kan ha sin förklaring i hans gifte med Karen Pedersdatter. Karen var änka och arvtagare till den handelsdynasti som hon ärvt efter sin man Lorens van Meulengracht och som denne i sin tur ärvt av sin sin styvfar Johan de Willum.

Som tidigare nämnts var Rasmus Jensen Hellekande i Köpenhamn och Söffren Jensen i Kristianstad borgenärer åt Oluff då han år 1637 dömdes till 4.000 Rdr i böter. Rasmus och Söffren var söner till Jens Rasmussen i Vä, kunglig ridefogde i Gälds härad och från 1618 till sin död även kunglig byggnadsskrivare och ansvarig för kungens byggnation i Kristianstad. Sönerna fick sin utbildning i Köpenhamn där Rasmus stannade kvar medan Söffren först var prinsens kammar skrivare och sedan flyttade tillbaka till Kristianstad och blev skrivare för Kristianstads län. Ytterligare en bror Anders Jensen Hellekande blev borgmästare i Trondheim.

För både Jacob Madsen och Rasmus Jensen gällde detsamma som för flertalet av kronans leverantörer – de kunde inte få ut något eller bara små summor kontant. Och eftersom kronan var helt beroende av sina leverantörer kunde dessa själva bestämma priset. Ofta gavs i stället ersättning i form av läns- eller tullintäkter, gårdar eller tomter. I *Kancelliets brevbøger* finns år efter år under 1630- och 1640-talen infört uppgifter om bl.a. länsintäkter i form av spannmål och smör, som skulle lämnas till Jacob Madsen, men framför allt till Rasmus Jensen. Som

exempel kan nämnas ett missiv daterat 22 oktober 1636 till en del länsmän att de skulle leverera till Rasmus Jensen all den råg och det korn som länets inkomst innevarande år belöpte sig till enligt jordeboken utom det som tillkom kungens länsherre. 1635 hade Rasmus Jensen fått allt smör från Kristianstads län och 1638 allt av råg, korn och havre från Flensburg.

Redaren och rådmannen Christen Bendsen med stort handelshus hade i likhet med Jacob Madsen skepp som seglade till Medelhavet. Även med Bendsen tycks Oluff tidigt haft handelsförbindelser och han var ju dessutom en av Oluffs tre borgenärer för bötessumman 1637.

Hur Corfitz Ulfeldt och vissa handelsmän lurade kronan

De fordringar som Jacob Madsen och Rasmus Jensen hade tillsammans med de mäktiga handelshusen i Köpenhamn var i verkligheten till stor del bedrägerier, som möjliggjordes genom avtal med ståthållaren och rikshovmästaren Corfitz Ulfeldt gift med Christian IV:s dotter Leonore Christine. Varorna levererades till överpris eller också skrevs luftfakturer för leveranser som inte existerade eller för byggnader eller skepp som inte blev byggda, varefter Ulfeldt signerade fakturorna. Vinsten delades därefter mellan Ulfeldt och de inblandade. Tre år efter Christian IV:s död tillsatte Fredrik III en kommission för att undersöka bedrägerierna. Men det hela rann ut i sanden då varken kungen eller riksråden vågade ingripa – här till var de köpenhamnska handelshusen alltför mäktiga och kronan kunde ej vara utan den kredit som gavs. De fordringar som Jacob Madsen och Rasmus Jensen hade på kronan kom däremot att skrivas ned betydligt. För Madsens arvingar skrevs fordringarna ned från 190.000 till 80.000 Rdr och för

Jensens arvingar från 409.000 till 115.000 Rdr.³⁰ Varken Christen Bendsen eller Oluff Pedersen tycks ha varit inblandade i dessa bedrägerier. För Oluffs del var hans leveranser till kronan av betydligt mindre omfattning än nyss nämnda handelsmäns och endast i ett fall hade leveranserna skett på order av Corfitz Ulfeldt – de övriga hade ståthållare Jochum Berstorff beställt.

De nerhuggna ekarna i Jämshög

På våren 1640 meddelade länsherren Tage Thott kungen att i kronans skog i Jämshögs socken under förra vintern huggits ett stort antal ekar. Thott hade anmält till tinget att han skulle sända ut män att räkna stubbar efter träd som fällts under två års tid. Men på grund av djup snö var det omöjligt. Han sände därefter ut »sine Tjenere» för att registrera alla ekplankor som kunde finnas längs vägarna eller var förda ner till hamnarna. Man fann några hundra tylder (1 tylt = 12 st) plankor och dessa togs i beslag. Ägarna till plankorna skulle ge sig till känna och omtala var timret var hugget och om de kom från kronans skogar eller ej.

På tinget omtalade Oluff Pedersen att 4.373 plankor tillhörde honom och att han fått dessa av kronans bönder i Jämshögs socken som betalning för vad dessa var skyldiga honom. Dessutom hade han köpt 121 plankor från Sverige. Bönderna hade berättat att timret kom från vindfällan och uttorkade träd. Vid tinget uppgavs också att det under en tvåårsperiod hade huggits 316 ekar förutom vad som var hugget till kungens behov. Thott påminde kungen om att Oluff för två år sedan hade blivit dömd för olovlig utskieppning av ektimmer och lovat att han hädanefter inte skulle idka någon timmerhandel som kunde vara till skada för kronans skogar. Detta löfte hade han nu brutit och för detta ville Thott åtala honom. Om timret blev

tilldömt kungen skulle det användas till fästningen Christianopol.³¹

Ett ärekränkingsmål inför Rettertinget

Det är okänt om det blev någon rättegång om de fällda ekarna. Men med ledning av ett ärekränkingsmål inför Rettertinget den 15 oktober 1641 framgår det att de omtalade ekplankorna tillhörde Oluff Pedersen. Till detta ting hade Oluff instämt landsdomaren Willum Tommesen som den 9 december 1640 dömt i ett ärekränkingsmål mellan Oluff och hamn- senare häradsfogden Anders Jacobsen i Pukavik. I detta mål hade Tommesen dömt att Oluff skulle straffas enligt »Koning Christian den 3. Recessis 20 Cap». Anledningen till domen var att Anders Jacobsen beskyllde Oluff för att ha skadat hans namn och goda rykte, men till denna anklagelse ansåg sig inte Oluff vara skyldig. Tommesen hade grundat sin dom på en skrivelse som Tage Thott hade sänt till Anders Jacobsen med uppgift om att Oluff Pedersen hade beklagat sig för Thott och anmält att en del av hans ekplankor och bokved skulle ha påträffats i Köpenhamn hos en skeppare Madtz Aistsen från Lemvig på Jylland. Därefter hade Oluff av skeppare Jörgen Samb-sing fått veta att Aistsen köpt bokveden och plankorna av Anders Jacobsen. Oluff ansåg dock att det han sagt till Thott inte kunde vara ärekränkande, eftersom han inte hade stämt Anders Jacobsen utan endast beklagat sig och därför inte borde bli dömd för detta. Men Tommesen ansåg att eftersom Oluff inte kunde bevisa sanningshalten i skepparnas berättelse, stod domen i landstinget fast.

Inför Rettertinget vidhöll Oluff att han ej sagt något annat förklenande om Anders Jacobsen än vad skepparna berättat. Detta hade han också både muntligen och skriftligen förklarat, men att Tommesen ändå på grund av »lösa ord och ovänners hatiska tal»

dömt honom. Därefter förklarade Oluff att han ville ha ersättning av Tommesen för »Kaast och Thaering». Efter denna långa inledning av målet framlades nu Blekinge landstings dom av den 28 oktober 1640 i vilken även bytingets dom var införd. I denna omtalas att Oluff av Tage Thott sades vara en betrodd man och det ansågs att Oluff varken på krogar eller andra »föraktade orter» talat illa om Anders Jacobsen, men att Willum Tommesen trots detta dömt Oluff för ärekränkning.

Slutligen, inför Rettertinget, överlämnade Oluff en skrivelse från byfogden i Köpenhamn, daterad den 11 juni 1640. I skrivelsen omtalas att skeppare Madtz Aistsen från Lemvig inför rätten vittnat att då han varit i Pukavik för att hämta bokved, köpte han plankor och bokved av Anders Jacobsen. Skepparens styrman Anders Hissings, borgare i Köpenhamn och hans eget skeppsfolk Christen Jacobsen, Niels Hamnebuss och Lauridtz Tommesen vittnade också om köpet. Lasten av plankor och bokved lovade Aistsen att skeppa tillbaka till Pukavik. Men trots dessa bevis vidhöll landsdomaren återigen sitt domslut.

Utslaget i målet vid Rettertinget blev att eftersom Oluff Pedersen med skrivelsen från byfogden i Köpenhamn kunde bevisa att Madtz Aistsen och hans skeppsfolk köpt ekplankor av Anders Jacobsen, kunde han därför inte dömas för ärekränkning utan blev frikänd.³² Men om Anders Jacobsen fick något straff för sin stöld och försäljning av Oluffs plankor och bokved framgår inte.

Oluff Pedersens leveranser till danska kronan

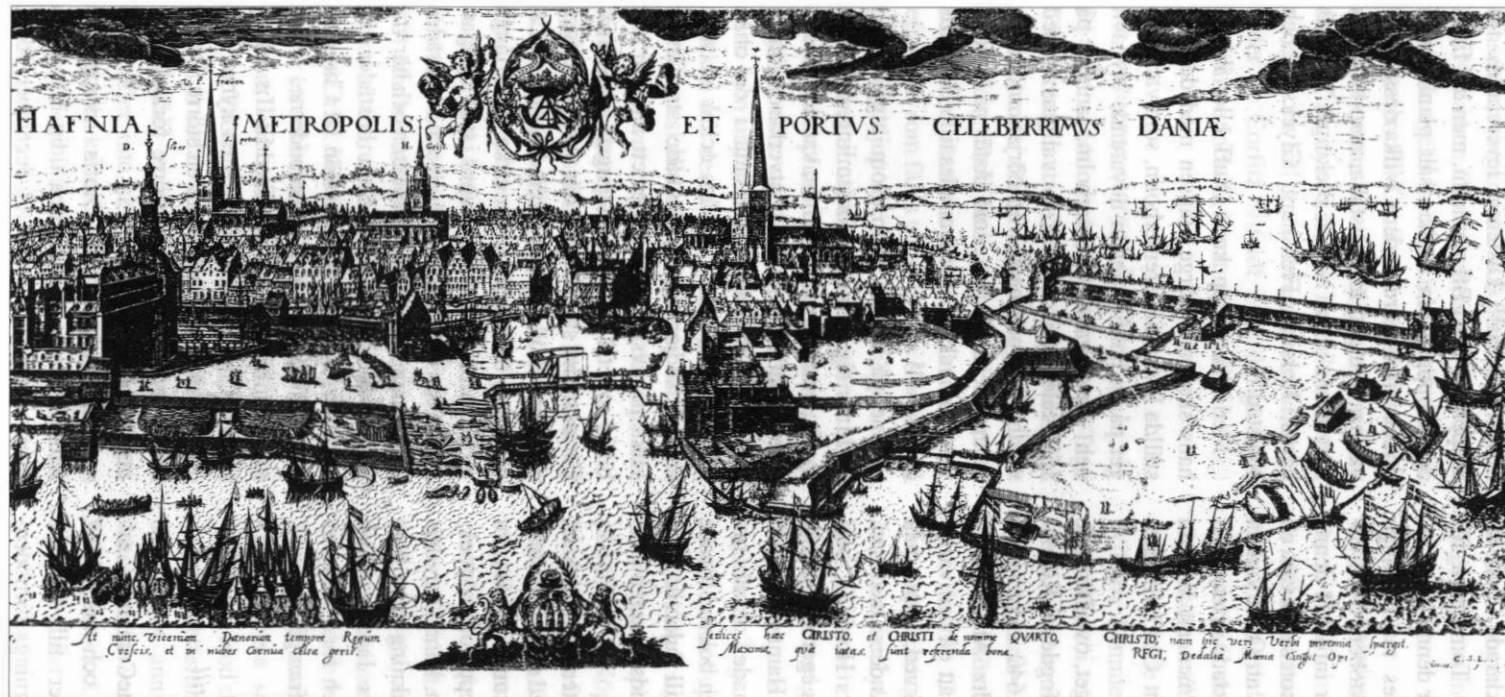
I Kunglig Majestäts »RenteCammers» avräkningsböcker finns från och med 1642 Oluff Pedersens leveranser till K. M:s »Skibsflodes och Landbyggnings fornöden-

hed» införda.³³ Lasterna levererades till skeppsvarvet på Bremerholm, men det finns också uppgift om att han sålt plankor och timmer till »andre steder». Vilka dessa orter var har inte gått att fastställa, men kungliga varv fanns i bl.a. Norge, Blekinge, Villands härad, Kolding, Flensburg, Glyckstad och Neustad.³⁴

Med sina skepp kom Oluff eller ibland hans skeppare Børge Hansen med den beställda lasten till Bremerholm, som var beläget på en holme mellan nuvarande Nyhavn och Havnegade. Bremerholm, anlagt på 1500-talet, var omgivet av vallgravar med vindbrygga och hade från början endast en strängt bevakad port, som låstes på kvällen varefter nyckeln överlämnades till »Holmens admiral».³⁵

Inne på Bremerholm, som utgjorde en värld för sig med egen församling, präst och kyrka, bostäder och sjukhus, var det liv och rörelse med ett par tusen hantverkare, sjömän och skeppsbyggare sysselsatta i de olika byggnaderna. Men här sågs också ett stort antal i kedjor sammanlänkade straffångar vilka på livstid eller under ett antal år var billig arbetskraft för de tyngsta sysslorna. Förutom det stora varvet där skeppen byggdes, underhölls och reparerades fanns bl.a. den stora brädgården, den cirka 50 m långa repslagarbanan och ett stenhus i tre våningar. I detta hus tillverkades seglen och förvarades de dyrbara nautiska instrumenten och här var också »Skrivarstugan». Som bostäder till kapten, styrman och båtsmän lät Christian IV uppföra de s.k. Skipperboderne. I den gamla ankarsmedjan från Fredrik II:s tid inrättade Christian IV år 1619 en kyrka som 1640–1641 byggdes om till en större. Det är denna kyrka, som utan större förändringar utgör Holmens Kirke.³⁶

Vanligtvis ankom Oluffs skepp till Bremerholm under vår och tidig höst, men även mitt i vintern t.ex. 2 december 1653,



Avsnitt av ett kopparstick utfört 1611 av Jan Dirksen. Ursprunget till detta är en målning av Christian IV:s porträttmålare Jan van Wijk. Målningen har gått förlorad, troligen vid Köpenhamns brand 1728. Här ses längst till vänster Christiansborgs slott. Högra delen av bilden, med Nicolai kyrka i bakgrunden, upptar den stora yta som utgjorde Bremerholm. Originalet i Nationalmuseet, Köpenhamn.

nyårsaften 1642, 12 januari 1651 och 23 januari 1649 har inkommen last registrerats. Dessa seglatser mitt i vintern har sannolikt varit riskfyllda företag, men var nödvändiga då lasten till kronan var beställd att levereras till en viss tid. Inte bara vädrets makter kunde göra seglatsen farlig. Oluff uppger själv i en handling i Rentekammeren att leveranserna under krigstiden, vilket torde avse Torstenssonkriget, hade varit vanskliga att genomföra.

Lasten togs vanligtvis emot av skrivaren Hans Nummesen eller Kunglig Majestäts byggmästare Albertus Mathiesen. Därefter skulle det levererade registreras i skrivarstugan där man också skulle komma överens om priset. Till sist skulle handlingarna undertecknas av ovan nämnda och ståthållare Jochum Berstorff.

I räkenskaperna noterades varuslag t.ex. timmer och plankor av ek, fur eller bok. Det angavs också särskilt om det var ek från Blekinge då sådan betingade högre pris än annan. Även norsk fur levererades. Vidare antecknades längd, tjocklek och pris på varje plank. De flesta av dessa var 15–16 alnar, det vill säga mellan 10–10 1/2 meter långa samt oftast 2–3 1/2 tum tjocka.³⁷ Den övervägande delen av lasterna innehöll plankor av ek eller fur, men även timmer, bjälkar, ekemaster och furusparrar. Naglar av bok eller ek behövdes i stort antal. Sålunda antecknas i maj 1644 55.000 st »egenaffler», ekpluggar. Också näver, bastrep och hasselbandsstakar levererades.

De stora mängder träprodukter som Oluff levererade tillverkades vid den stora sågen i Holje som Oluff ägde. Som mellanhand vid timmerleveranserna fungerade även borgare i Köpenhamn, så levererade t.ex. Jens Jensen den 31 december 1642 till Bremerholm en last av ek- och furutimmer från Blekinge samt norskt furutimmer till ett värde av 2.320 Rdr för Oluff Pedersens räkning. De stora

laster av bl.a. blekingskt eketimmer som Rasmus Jensen Hellekande levererade till Bremerholm hade han sannolikt köpt av Oluff Pedersen.

De flesta lasterna gick till skeppsbyggeri, men ibland skulle virket användas för andra ändamål. Så hade t.ex. hovsnickare Hendric Balche ur lasten som ankom den 19 maj 1652 själv valt ut 360 ekplankor för sina arbeten och ett år senare behövde han ytterligare 240 st. Vad dessa skulle användas till är okänt. Dagen efter det att Balche valt ut 360 plankor behövde byggmästare Albertus Mathiesen furuplankor till »ett stycke bolverk och ett stycke plankverk» till Hauptmanhuset på Slottsholmen. Han skulle även ha ett antal plankor till den träbro som byggts för att förbinda Slottsholmen med Christianshamn. Denna bro som enligt Ole Worm påbörjades 1618 kallades i dagligt tal Langebro och var föregångare till nuvarande Knippelsbron. 1653 den 2 december skriver Mathiesen att han mottagit en last av blekingskt ektimmer som han beställt av Oluff Pedersen. Beställningen hade skett dels på Kunglig Majestäts egen och dels på rentemästare Jörgen Rosen-cranz befallning. Ektimret skulle användas till kungens »stora brygghus» där man skulle laga de två stora bryggkaren.³⁸ Därutöver behövdes 24 plankor till en dubbel port i västra porten till »Dronningens hafue». Denna trädgård låg utanför Vesterport, men förstördes vid svenskarnas belägring och blev aldrig återuppförd eftersom Amalienborg byggdes. Även till kungens nya stall behövdes ekplankor. Där skulle det bl.a. läggas »Spilltrottüer» mellan hästarna och sättas upp »Bindholter».

Man kan förundra sig över att Christian IV engagerade sig i dessa praktiska ting, men detta var inte ovanligt. Som jämförelse kan nämnas innehållet i ett brev ställt till Fredrik Urne den 21 april 1628. Här ger kungen order om olika praktiska åtgärder på Fredriksborgs

and
Leverich,

I handlingar daterade den 14 och 18 november, då Oluff ånyo kräver att få betalt, omtalar han också att svenskarna år 1659 »frånrovat» honom flera brev och dokument med vilka han hade kunnat styrka sina krav på betalning. Men med stöd av Rentekammerens noggranna räkenskaper var det inte svårt för Oluff att bli trodd. På en av dessa handlingar står antecknat »Effterdj Oluff Pedersen Ingen Signete hoes sig haffuer, haffuer hand Satt sit Karemerke hemed under, och hans hustru Else Christensdatter med hendes handes Underschrift Bekrefftiget»

Så har Oluff satt dit sitt bomärke .

Därefter undertecknar Else med »Else Oluff Pedersen egen hand».⁴²

Den 5 oktober 1666, ett år före sin död, lämnar Oluff sitt förmodligen sista krav på ersättning som uppgick till 15.706 Rdr. Men i Rentekammeren gjorde man den invändningen att Oluff år 1652 fått utbetalt 1.500 Rdr samt att 1.712 Rdr 20 ort och 12 sh »efter Kungl. Majestäts vägnar icke kunde gottgöras». Anledningen till det sist nämnda avdraget är okänt. Saknades avräkningsnotan eller hade kanske Oluff ändå i likhet med Rasmus Jensen och Jacob Madsen fuskat med sina räkningar?

En intressant uppgift är att efter en Rettertings dom den 10 maj 1653 »tillkommer honom i stället för 1.727 svinsollon som honom till betalning i Skattkammaren är tillräknat, kapital 1.727 Rdr där på räknat 15 års ränta, nämligen 1.554 Rdr – 10 ort – 4 sh». Den summa som Oluff slutligen hade att fordra var 12.543 Rdr, 2 ort och 4 sh.⁴³

Men varken Oluff, hans barn eller hustrun Else, som dog 1670, erhöll något av dessa pengar. Den som däremot fick ersättning för Oluffs leveranser till danska kronan och för ollongälden blev hans »efftermand» Herman

Schlyter i Ronneby, änklings efter Else. Detta framgår av följande anteckning i Rentekammerens arkiv:

SchatCammer Afregnings Qüitantz Dat: 5 Octobr: 1666 hiärepter Olluf Pedersen af Blegind haffuer hafft at forde – 12543 Rd: 2 ort 4s. for hüilchen Summa hans efftermand Herman Slütter af Rüneby er shied Indwisning üdj Ko: Ma anpart i Allünwerkit i Schaane, den 18 Septemb. 1673.⁴⁴

Så blev de pengar som Oluff eller hans arvingar rätteligen skulle ha erhållit utbytta mot kungens andel i Andrarums alunbruk i Skåne och tilldelade Herman Schlyter.

Var bodde Oluff Pedersen i Köpenhamn?

Vid sina besök i Köpenhamn hade Oluff en bostad där han även förvarade värdefulla dokument. Detta framgår av en arvstvist i Göta hovrätt 1669.⁴⁵ Sannolikt var det ett hus som Oluff själv ägde. I Rigsarkivet finns endast en källa som upptar husägare i Köpenhamn under 1600-talet bevarad. Denna är en extra skattelängd upprättad 1653.⁴⁶ Här finns endast tre husägare med namnet Oluff Pedersen upptagna. En bodde på Schiddensstredet i stadens norra del långt från Bremerholm och en hade ett större hus på Snarregade i närheten av Gammel Strand men hade tillnamnet Brøgger. Den tredje Oluff Pedersen ägde ett litet hus vid Ulchegade, som var belägen på ett område i det igenfyllda Dybet mellan staden och Bremerholm. Att bo så nära Bremerholm var en stor fördel för Oluff, varför detta lilla hus kan ha varit hans bostad.⁴⁷

Oluff Pedersens pantegods

En »Jordebok på de gods och bondgårdar Oluff Pedersen, borgare uti Sölvesborg, haver uti Sölvesborgs län, som är av Kungl. Majt. och Kronans Pante Gods».⁴⁸ Så lyder ingressen till den jordebok som upprättats över de pantegårdar som Oluff erhållit.

Dessa utgjorde tillsammans 74 1/2 gårdar i Medelstads och Listers härad. Av dessa låg 54 1/2 gård i Fridlevstads socken, 19 i Tvings och 1 gård i Elleholms socken. Vid denna tid omfattade Fridlevstads socken 107 hela och halva gårdar av vilka Oluff således fick hälften i pant. Därutöver innehade Oluff även 1/2 frälsegård i Gränum i Jämshögs socken. Denna hade före 1651 tillhört borgmästare Mads Ravn i Køge.

Frågan är varför Oluff fått dessa gårdar. Att Christian IV lånat pengar av den rike Oluff Pedersen är inte otänkbart, särskilt som Fredrik III tilldelade såväl adel som ofrälse personer pantegods som ersättning för skulder från Christian IV:s tid.⁴⁹ Dessutom skriver Christopher Cronholm i *Blekings beskrivning* angående Fridlevstads socken att Oluff Pedersen skulle ha fått dessa gårdar av Christian IV som ersättning för ett »ansenligt penninglån».⁵⁰ Om denna uppgift skriver Cronholm: »Detta är en skriftlig berättelse av framlidne kyrkoherden Anders Bager, vid denna församlingen, som då levat och upptecknat mycket i sin tid och lämnat sina efterträdare i ämbetet». Bager var sålunda präst i församlingen under Oluff Pedersens tid.

Men förklaringen till Oluffs pantegårdar visade sig vara en helt annan och oväntad. I ett brev från Fredrik III daterat den 28 mars 1657⁵¹ omtalas att det inför borgmästare och råd i Köpenhamn varit en rättegång mellan Oluff Pedersen å den ena och avlidna Karen Rasmus Jensens, fordom borgerska i Köpenhamn, arvingar på den andra sidan angående den ollongäld som Karen Jensens arvingar var skyldiga Oluff Pedersen.⁵² Av brevet framgår att

noget Bonde goeds som for: Karen Rasmus Jensens aff os udj Cronens gield for nogen Rum Thid siden shall haffue udj betalling bekommed Samme Bondegoedtz igien til Oluff Pedersen udj hannom Bortsköldige Gield aff stoed oc offüerdraget.

Detta bekräftas också av att Karen Rasmus Jensens namn återfinns i en handling som rör Oluff Pedersens pantegårdar.

Här klargörs således att Rasmus Jensens hustru Karen för någon tid sedan av Fredrik III fått dessa gårdar som betalning för kronans skuld till henne. Karen hade i sin tur överlämnat dessa pantegårdar till Oluff Pedersen för en skuld till honom. Sannolikt handlade denna skuld om Oluffs leveranser till hennes avlidne man Rasmus Jensen. Det är i samband med överlåtelsen av pantegårdarna som man tvistar om ollongälden.

Men en av parterna – ovisst vem – hade inte varit nöjd med utgången av målet varför Fredrik III kallade till ny rättegång med rikets råd, vilken skulle hållas vid Herredagen i Köpenhamn den 11 maj samma år. Till denna skulle Oluff och Karen Rasmus Jensens arvingar, bl.a. handelsman Hans van Meulengracht, infinna sig. Hur denna rättegång slutade finns det inte någon uppgift om eftersom 1657 års Herredagsdombok ej upp-tar någon rättegång efter januari detta år. 1658 års dombok saknas helt och inte förrän i slutet av 1659 finns någon rättegång införd. Detta kan bero på bränder,⁵³ men kanske kom kriget emellan.

Twisten om ollongälden

Den ovan nämnda ollongälden vållade även tvister mellan Oluff och hans pantebönder. Orsaken var att enligt ett kungligt brev av den 6 augusti 1602 skulle bönderna i Bräkne, Medelstad och Östra härad vara befriade från ollongälden. Anledningen var att »de från Arilds tid» varit befriade från denna skatt och att de nu besvärades mycket av fästningsbyg-gande i Kristianopol.⁵⁴ Bönderna blev därför i fortsättningen befriade från gälden.

Men då Oluff nu skulle uppbära sitt land-gille ansåg han sig ha rätt till ollongälden, vilket bönderna i Medelstads härad klagade

över genom länsmannen Mogens Süendsen. I häradsrätten dömde häradsfogden Mogens Jensen till böndernas fördel, eftersom Oluff Pedersen »var en privat person och ingen adelsfrihet hade» och att bönderna sedan 1602 varit befriade från ollongälden.⁵⁵

Oluff var inte nöjd med domen och målet gick därför vidare till Blekinge landsting. Här ansåg även landsdomare Willum Tommesen att Oluff ej hade rätt till ollongälden. Men vad Tommesen inte visste var att Oluff »Udj Kungl. Majt:s Naadigste gifuen Shøde» hade rätt att göra anspråk på denna. Därför överklagade Oluff även denna dom, och den 10 maj 1653 var det återigen tid för Oluff Pedersen och Willum Tommesen att mötas inför Kongl. Rettertinget i Köpenhamn. Här bekräftas åter att bönderna hade rätt att slippa ollongälden, men också att Oluff enligt sitt skötesbrev skulle erhålla densamma. Svaret på hur tvisten löstes finns i en handling i Rentekammerens arkiv av den 3 november 1656. I denna skrivs att eftersom landsdomaren hade kungabrev på böndernas frihet från ollongäld hade han ej fällt någon orätt dom mot Oluff Pedersen och då bönderna haft denna rätt så lång tid tillbaka skulle den få fortsätta. När nu Oluff gick miste om ollongälden skulle han »i anden maader der fore at fornøijes». Undertecknat Christophoro Urne Justitiario.⁵⁶

Sålunda blev det Kungl. Majt och kronan som till sist fick stå för kostnaderna för ollongälden, vilken jämte ränta kom att läggas till Oluff Pedersens andra fordringar.⁵⁷ I den jordebok som upprättades 1650 över hans pantegårdar angavs värdet för samtliga gårdar motsvara 288 1/2 tunnor Hardt korn eller 11.536 1/2 Rdr 33 sh. och 1 5/7 pen. Inkomsten från dessa pantegårdar fick Oluff och hans arvingar uppbära även under svensk-tiden fram till den 19 april 1688, då gårdarna såldes till överste Bertil Nilsson Skytte.

Pantegårdarna och reduktionen

Länge förblev inte gårdarna i släkten Skyttes ägo, för då reduktionen drabbade gårdarna ville den då avlidne överste Skyttes arvingar, representerade av sonen överste Carl Gustaf Skytte, att köpet skulle gå tillbaka. Med anledning härav instämdes Oluff Pedersens arvingar till Listers häradsting första gången 1689 och därefter i april 1690.⁵⁸

Vid rättegången 1690 kunde rådman Herman Schlyter i Helsingborg inte infinna sig, men meddelade i ett brev att han på Kunglig Majestäts befallning uppehöll sig på Alunverket i Skåne och att han ej visste hur lång tid hans uppdrag skulle ta. Schlyters andel av gårdarna som han ärvt av sin avlidna hustru Else utgjorde för övrigt merparten av pantegårdarna.

Förre ridefogden och häradsdomaren Christopher Hansen i Stiby, gift med Oluff Pedersens dotterdotter Bente,⁵⁹ förklarade på sin hustrus vägnar att han inte uppburit några pengar och att allt, förutom litet säd som han erhållit, var innestående hos Bertil Skyttes arvingar. Oluffs son Mads i Holje sade att största delen av det »som honom arveligen tillfallit står kvar hos Herr Översten». Änkan Sidse Oluffsdatter sade sig »vara över 80 år gammal» och att hon uti stor fattigdom och armod var, eftersom hon ej fick någon hjälp av sina egna barn utan fick »gå från dörr till dörr». Hon sade också att herr översten kände till att hon i kriget tvenne gånger blivit plundrad av snapphanar och att hon »till Kungl. Majt. Supligerat». Sidse framhöll dessutom att hennes man aldrig skrivit på något köpebrev.

Rätten uppmanade därefter alla instämda att visa upp skiftesbrevet efter Oluff Pedersen vilket enligt uppgift av Christopher Hansen skulle finnas i Kungl. Hovrätten.⁶⁰ Christopher Hansen och Mads Oluffsen förklarade sig nu villiga att snarast uppsöka

överste Skytte som inte infunnit sig till rätt-
gången för att komma överens med honom,
och härmed avslutades målet.

Ett hedrande uppdrag

År 1650 ägde en hyllning av Fredrik III:s son
prins Christian rum. Inför hyllningen skulle
det i Sölvesborg väljas två fullmäktige som
på kungens befallning hade att infinna sig i
Köpenhamn »Søndagen thrinitatis», sönda-
gen efter pingstdagen. Med anledning härav
hade borgmästare Gierdt Pedersen, de fyra
rådmännen samt sexton borgare samlats för
att välja de två personer som skulle represen-
tera staden och borgerskapet vid »Hyl-
lingen». På handlingen som upptar samtliga
borgares namn har de alla satt sin signet.⁶¹
De två som blev valda att närvara vid hyll-
ningen blev Oluff Pedersen och Niels Ras-
mussen.

Denna hyllning skulle, liksom den år
1648, äga rum i Köpenhamn. Tidigare hade
representanterna för Skåne, Halland, Ble-
kinge, Bornholm, Gotland och Ösel fått be-
fallning att komma till Lund där hyllningarna
ägde rum. Men 1610 då Christian IV:s son
Christian hyllades blev detta den sista i den
skånska staden. Hädanefter skulle dessa
landsdelars representanter bege sig till Köpen-
hamn.⁶²

Vid hyllningarna skulle representanter för
adel, prästerskap, professorer, köpstädernas
borgerskap och allmogen närvara. Att dessa
högtider var en stor upplevelse inte bara för
de utvalda utan även för befolkningen i de
städer där hyllningarna ägde rum är inte svårt
att föreställa sig. Det är därför anmärk-
ningsvärt att skildringar av hyllningar är så
sällsynta. Men en beskrivning finns från
1655 då den nioårige prins Christian hyllades
i Odense. Denna händelse har utförligt be-
skrivits av sognepresten Jacob Clausen som
själv var närvarande,⁶³ och på en målning

som hänger på Rosenborgs slott skildrar
Wolfgang Heimbach på ett naivt och livfullt
sätt arvehyllningen 1660 i Köpenhamn.⁶⁴

Oluff Pedersens signet och bomärken

I ett dokument rörande Oluff Pedersens
pantegårdar finns nedtecknat

Att dette er en Richtig Copie aff Kongl: Ma: shøde
paa mit Udlagde pandte giødz, det til Witterlighed
haffuer Jeg trückt mit Zigned heneden forer efter
Som Jeg icke kand skriffue, Actüm Sølfüüdzhorrig
den 20 October: Anno 1654.

På detta dokument finns signetens avtryck i
rött lack bevarat i gott skick med undantag av
två smala sprickor (ill. s. 2). Detta är det enda
av hans signetavtryck som bevarats i läsbart
skick.

Signeten har varit cirka 1 x 1,5 cm stor,
åttkantig med ett av små kulor avgränsat
mittfält i vilket finns ett bomärke. Runt mitt-
fältet finns namnet OLUF MAS PERSEN.
Betydelsen av MAS är mycket svårtolkad.
MAS kunde förekomma som kortform till
Matthias eller Thomas.⁶⁵ Men eftersom
dubbla förnamn är i det närmaste okänt bland
borgare och bönder vid denna tid, kan det
uteslutas att Oluff haft två förnamn.⁶⁶ En
möjlighet är att MAS PERSEN syftar på en
anfader till Oluff, som varit en betydande man
och vars namn blivit en form av släktnamn.⁶⁷

Ytterligare en tolkning är möjlig, näm-
ligen att MAS avser en släkt Maas, en bor-
garläkt som förekom i Ronneby under 1600-
talet och anses som inflyttad från Holland.⁶⁸
Stavningen av namnet varierar med aas, aess,
aass osv.⁶⁹ I Listers dombok 1666 finns en
person med namnet Olof Maas i Stiby i
Mjällby socken. Louise Maas i Leyden om-
talade att namnet Maas med varierande stav-
ning, med eller utan preposition, numera är
spritt över hela Holland. Namnet var under
1600-talet och tidigare mest frekvent i Bra-
bant, Flandern och Limburg och betecknade

personer som bott i närheten av floden Maas. Beträffande den ovanliga placeringen av MAS före PERSEN så kunde det förekomma att ett släktnamn placerades mellan förnamn och patronymikon, även om det inte var vanligt.⁷⁰

Oluff hade två från varandra helt skilda bomärken. Det ena fanns i hans signet och det andra bomärket återfinns på två handlingar, varav en daterad Köpenhamn 1665, medan den andra funnits i ett brev avsänt från Köpenhamn 1666.⁷¹ Det kunde förekomma att en person använde sig av mer än ett bomärke, men vanligtvis liknade dessa varandra. Beträffande bomärken av olika utseende kunde en person som flyttade till en annan gård av praktiska skäl överta denna gårds bomärke.⁷² Om bomärket i signeten har samband med ett eventuellt släktnamn eller med Oluffs flyttning till Stenhuggergården i Sölvesborg är omöjligt att avgöra.

Detta bomärke hade följande utseende: 

Omkring 1650 fanns i Sölvesborg en borgmästare Gierdt Pedersen som i sin signet hade ett bomärke som var nästan identiskt med det Oluff satte på handlingarna i Köpenhamn, varför Gierdt och Oluff kan antas vara bröder eller nära besläktade. Bomärke för:

Oluff Pedersen  Gierdt Pedersen 

Handelsförbindelserna med Köpenhamn avbryts

I Sölvesborg rådde i början av 1650-talet en livlig sjöfart. Härifrån seglade år 1651 inte mindre än 90 skepp ut med last av framförallt träprodukter, pottaska, stalloxar och hästar.⁷³ Men i fortsättningen av detta årtionde skulle staden drabbas av flera olyckor, först år 1652 då mer än hälften av stadens bebyggelse förstördes i en brand. 1654 befalldes de borgare som ville bedriva sjöfart att flytta till Kristi-

anstad, 1655 härjade pesten och 1657 bröt kriget mellan Danmark och Sverige ut.

Det finns inte någon uppgift om huruvida branden drabbade Stenhuggergården som Oluff ägde, men han fortsatte i varje fall fram till juni 1657 sina leveranser till Köpenhamn. I samband med krigsutbrottet tycks Oluff ha lämnat Sölvesborg och därefter troligen mest varit bosatt i Holje.⁷⁴ Jämshögs socken och särskilt Holje by kom nu att bli centrum för de dramatiska händelser som utspelade sig kring Oluff Pedersen de kommande åren.

Ryttare ur Fersens regemente mördas vid Halabron

Den 7 april 1658 sköts 6 ryttare och en korpral ur Fersens regemente ihjäl vid Halabron nära Holje, då de skulle kräva in skatt av allmogen. De mördade ryttarna lågo »af Bönderna grimmerligen Mordade och afklädde, hvar ibland war Öfwersten Wällb: Mústads Sönn, hvilken der i skogen äre nü alle obegräfne, liggia under öppen himmel för hundar och svin».⁷⁵ Misstankarna riktades mot bönderna i socknen. Den 18 april kom ryttmästare Måns Windrűfwa från samma regemente med en grupp ryttare för att utkräva skatt och förmödenheter. Bönderna satte sig till motvärn och hotade ryttarna till livet om de krävde någon »gård». Därför bad Windrűfwa länsmannen ombesörja att de som hade något i sina förråd skulle lämna av dessa. Men länsmannen »efterkom inte hans befallning utan drog med hustru och barn ifrån sitt hus».

Windrűfwa och ryttarna for tydligen hårt fram och misshandlade både bönderna och Oluff Pedersen, som i några brev meddelade underkommendanten på Sölvesborgs slott om det skedda. Denne rapporterade till kommandanten vad Oluff skrivit och Windrűfwa fick kritik för det som hänt. I maj 1658 försvarade han sig därför i en skrift kallad *Rytt-*

*mästare Måns Windrűfwes Klagö Bibel emot Oluff Pedersen i Holje.*⁷⁶ I denna skriver han att att han blivit beskyldd för »att jag uti all ogudaktighet övergår andra människor och att jag på hedniskt och barbariskt vis hanterat dem». Med anledning av denna beskyllning lät Windrűfwa föra Oluff till Sölvesborg för att bevisa sina anklagelser. Men innan Oluff red iväg sände han i hemlighet bud till sin son och sina mågar i Jämshögs och Näsums socknar att sammankalla hela allmogen vilken med vapen i hand skulle instorma i byn på tre sidor. Då Windrűfwa fick veta detta skickade han en bonde för att ta reda på orsaken. Svaret blev att man ville ha sin Oluff Pedersen igen från Sölvesborg. Windrűfwa sände genast ryttare efter bonden och »bad bönderna ha fördrag», men de svarade att de ville ha antingen ryttmästaren eller två kornetter i pant. Om han inte gick med på detta skulle de slå ned honom och så många de kunde. Som svar sände Windrűfwa två ryttare till dem, men då spände bönderna sina bössor och ville skjuta dem så att de för Guds skull måste tiggas för sina liv.

När Oluff Pedersen kom tillbaka ställde bönderna efter hans order upp sig i tre grupper runt hans gård där ryttmästaren och ryttarna befann sig. Därefter krävdes Windrűfwa på 100 Rdr annars skulle de anfallas. Efter långt övertvängande gav han dem 20 Rdr och en sida fläsk. Windrűfwa tvingades därefter att skriftligen intyga att ryttarna blivit väl trakterade. Dessutom fick han under vapenhot lova att betala för allt som kompaniet hade förtärt och all proviant skulle de lämna ifrån sig. Slutligen fick ryttmästaren lämna »en obligation på 30 daler silvermynt» och först därefter kunde Windrűfwa och hans ryttare lämna Holje.

Brevet från bönderna i Lönnemåla fjärding

En annan version av denna händelse finns i ett brev från bönderna i Lönnemåla fjärding

skrivet 31 januari 1660. Brevet inleds sålunda:

Efter di wij fattige Bőnder och Allmoge i Lönnemåla fjėrding war hādeligen trűffnet och twűngne med ett förferderligt strengdt bűd at der som wij iche mőtte, dā skűlle wij blefwa i hell skűtne wed wår bordsende eller pā wår förstűfwe stenn.

Bőnderna förklarar också att de hade svurit att vara kronan trogna samt att de aldrig hade hyst några snapphanar eller rebeller och att de alltid efter yttersta förmåga lämnat den skatt och proviant som utkrävts av dem, men att de eftersom budet var så strängt och grueligt var tvungna att lyda.

De skriver även att de inte visste om det var Oluff Pedersens eller ryttarnas bud förrän de kommo till »wāgtare Lien» i utkanten av Holje by, där Oluffs svärson Peder Hindriksen mötte dem. Då bönderna frågade vad det stränga budet innebar fick de till svar att »Ryttarne de toge Oluff Personn och droge bort i Afftons medh honom, der medh befalde Oluff Personn migh at iagh skűlle gifűa uth bűdh, at menige mann skűlle mőta». Då hade Oluffs son Mads också kommit och sade »Gudh bătter oss her är Rytterna skűtna». Därefter befallde Mads dem att gå till byn och skydda ryttarna så att inte fler skulle bli skjutna eller dräpta.

Mot aftonen kom Oluff Pedersen med åtta ryttare tillbaka till Holje by. Då han kom på den östra bybron stod Mőlle Trűlsen där och spände sin bössa och ville skjuta de ryttare som eskorterade Oluff. Men han ropade »Holt är her ingen skada skiedt, men elliest skall i hafwa tack for dāds i hafwe lűdt mitt bűdh och Befallningh. Och dā főlde de honom enn Part, Och han gaaf dem Maath». Brevet avslutas med att deras inlaga måtte läsas, påskrivras och införas i tingboken och att de hoppades på en rättfärdig dom. Måns Thommesen i Lönnemåla, Knűth Nielsenn i Komperskűlla och Johan Olűffsen i Mőrkamåla undertecknar skrivelsen med sina bomärken.⁷⁷

»I komma icke altijd så starcka igen ...»

På våren 1659 var det åter oroligt i Jämshögs och Glimåkra socknar. Oluff Pedersen hade sänt budkavel och sammankallat allmogen till uppror. I Glimåkra hade bönderna överfallit ett kompani och skjutit ihjäl flera av ryttarna. Med anledning därav hade Kunglig Majt befallt att överste Georg Henrik Lyebecker med landshövdingens samtycke skulle bege sig till Jämshög och Glimåkra.⁷⁸ Här skulle han i »all vänlighet» tala allmogen tillrätta. Landshövding Håkan Nilsson Skytte skriver i sin rapport till generalguvernör Otto Stenbock om de uppstudsiga och motvilliga bönderna som förutom skyldiga till mord även höll snapphanar gömda. Lyebecker fick därför order att med goda förmaningar och hotelser tvinga allmogen till lydnad och särskilt observera »vad den gamle och rike Oluff Persson i Holje ville utlova eller inklinera till».⁷⁹

I en rapport skriver Lyebecker att då han kom till Holje hade Oluff Pedersen berömt sig av att ha »drillat» ryttmästare Windrűfwā och att denne och hans kompani inte blivit släppta förrän Oluff kommit tillbaka från Sölvesborg. Detta kunde prästen Herr Niels och flera andra intyga.⁸⁰ Morgonen därpå sade sig Oluff Pedersen ha mist en silverkåsa som Lyebeckers kock fått brännvin i. Men trots att Oluffs hustru och dotterson Bendt intygade att kocken lämnat tillbaka kåsan höll Oluff fast vid sin åsikt. Lyebecker lät därför genomsöka alla sadlar och andra ställen där kåsan kunde vara gömd, men fann endast ett betsel och två sadelbolster som en dragon stulit. Som straff för detta fick han löpa gatlopp vid Jämshögs kyrka. Men Oluff nöjde sig ändå inte utan började söka i en vagn, men ryttarna motade bort honom. Då uttalade Oluff Pedersen med hot och i vredesmod de ord som kom att upprepas i flera skrivelser »I komma icke altijd så starcka igen, wij skola wäll skillia eder ifrån oss». Vittnen

till denna hotelse var tre korpraler, Eberhert, Långe Hans och Gűndműnd.⁸¹ Efter dessa ord lät Lyebecker föra Oluff med sig till Kristianstad där han sattes i fästningen. Detta skedde den 7 juni 1659.

Lyebecker beordras åter till Jämshög

Landshövding Skytte hade hoppats att det skulle bli lugnt i Jämshög när deras »patroniske» man var borta, men det blev bara värre och värre. Lyebecker skriver att allmogen varken ville betala sina utlagor eller utföra arbete vid Bodekulls skans samt att de hyste både snapphanar och förrymda ryttare från Sjölland. Han fick därför order att med ett »starkare parti» åter bege sig till Jämshög, där de en söndagsmorgon i augusti omringade kyrkan under gudstjānsten. Där uttogs de bönder som ansāgs vara mest misstānkta för ryttarmordet året innan, och dessa fördes till Kristianstad. Därefter brāndes flera gårdar i Rōdhult och Holje som ansāgs vara tillhåll för snapphanar.

Eftersom Skytte fått vetskap om var Oluff Pedersen förvarade sitt penningsskrin och sina brev, sände Lyebecker en ryttmästare Bernfeldt och ryttare till Oluffs gård i Holje där också hans son och måg befann sig. Oluffs måg försökte hindra en av ryttarna att ta breven. I det tumult som uppstod högg mågen ryttaren med en yxa och stack sedan en lång kniv i bröstet på honom varpå han sprang till skogs och där blev han ihjālskjuten av en annan ryttare. Denne kom sedan blōdande ridande tillbaka till gården och sade att fullt med snapphanar kom ut ur skogen. Oluffs son, som stāngts in i en byggnad, hade kommit fri och blev nu skjuten i låret. Oluffs hustru blev enligt Lyebecker träffad lätt i foten av samma kula. Det beslagtagna penningsskrinet sägs ha lämnats förseglat till Skytte.⁸²

Denna version av som hānde i Oluff

Pedersens gård framgår av ett brev från Lybecker till generalguvernören. Här nämns endast brev och penningskrin, men i verkligheten förhöll det sig på ett annat sätt. För att tillförsäkra Kunglig Majt och kronan Oluffs egendom hade Skytte gett order till Lybecker att anteckna »hans boskap uthj penningar, mobilier och annat». Men Lybecker nöjde sig inte med att förteckna Oluffs egendom utan lät plundra hela hans gård. I ett brev till Stenbock, daterat 1 september 1659, skriver Skytte att Oluffs hus är spolierat och att penningar, silver, hans jordebrev, obligationer, räkningar och alla andra dokument såväl som hans husgeråd och annat är bortfört. Endast ett litet skrin med penningar och silver samt någon boskap hade lämnats kvar.

Skytte bedyrade att plundringen skett helt utan hans vetskap och att han fördömer det som skett. Han avsåg också att lämna rapport om händelsen till generalauditören Cronoborgh, så att den som var skyldig skulle bli straffad.⁸³

Oluffs egen version av plundringen

Av Lybeckers brev framgår inte att Oluff när plundringen skedde inte längre satt fängslad i Kristianstad, och enligt honom själv blev han denna söndag nu åter förd till fästningen. Hur plundringen av Oluffs gård gick till ger han själv en målande beskrivning av i en handling som finns bevarad i danska Rigsarkivet. I samband med att Oluff år 1665 försöker få ut ersättning för sina leveranser till Bremerholm anger han som ett behjärtansvärt skäl hur illa han av svenskarna blivit behandlad i krigstiden och att alla hans dokument och reverser tagits ifrån honom. Brevet återges här in extenso.⁸⁴

Hertill Süares Underdanigst dend Christelige höjje öffrigheid er Well Bekient, hñorledes Jeg fattige gamble Mand, I: Sidste Kriegstied Anno 1658 Blefüen angiffücd, hñorledes Jeg shülle werhrett Höffüit mand, for dj Snaphaner i Shaane, derpaa Jeg

bleff Offüer falden I: mit eget hüüs, min hüstrüe schiött for mine Öijne, Jeg fattige mand bleff slagen, stöt, ilde Tracterett och medfahren, derpaa de mig Bortförde, och paa thoe aars thide Bleffüen fengseligen Andholdet, Som med Adtshillige domme er at Bewüise, Saa Jeg fattige mand deroffüer er Bleffüen Baade döeff och Blind. Er och hñor mand witterligt, hñorledes mit hüüs och hiemme sammetid bleff SPOLLIERIT och Reent Udplünderet, de Togo fraa mig alld dennd deell Jeg Eijede, aff Breffüe och haandshriffter for Nogle 1000 dallers werde, Bordt Röffüede fra mig, mit Sölff, Kaaber, Thin, Linnet och Uldet, Qiäeg Kohrn och maldt, at der Iche Bleff meere üden dj Bahre hüüs wege till offüers, Saa Jeg er Nñ enn gamble fattige Blind mand, Gñd I: hiem-melen hielpe mig. Actüm Kiöbenhaffnn Den 18 Nñuember Anno 1665.

Överste Lybeckers rapport om plundringen

Generalguvernör Stenbock begär i ett brev till Lybecker daterat 9 augusti 1660 en rapport om plundringen av Oluff Pedersens gård. Redan den 14 augusti avger Lybecker sitt svar till Stenbock. I sitt svar skriver översten att det i beslag tagna var ringa saker av intet värde, gamla sängar och täcken som inte var värda en daler.⁸⁵ Med kännedom om Oluffs stora förmögenhet och att Karl X Gustaf i ett brev till Stenbock kallat honom för »Rijke Olof Person i Hölie» klingar Lybeckers påstående om ringa saker av intet värde tämligen falskt.

Beträffande Oluffs klädeskistor skriver Lybecker att det enligt grannarna ej funnits så mycket i dem som Oluff själv redogjort för i en sannolikt icke bevarad skrivelse till Skytte. Men Lybecker nämner inte ett ord om allt annat som förts bort från gården. Klädeskistorna hade förseglats i närvaro av länsman Jens Sibbesen i Holje, men trots detta hade de efter några dagar och fastän bevakade brutits upp av en förrymd svensk och en polack, vilka fängslades och fördes till Christianopol och därefter till mönstring i Ronneby. I brevet omnämns också en skogsmästare vid namn Nils Karlsson. Denne hade för Lybecker och Skytte uppgett dels var snabb-

hanar fanns och dels var Oluff förvarade sitt penningskrin. Lybecker avslutar sin rapport till Stenbock med ett tillägg om att han alltid varit hållen för en ärlig och rediger man och att generalguvernören »welle migh Nådigste förlåta».⁸⁶

Var Olof Nilsson i Björkefall Oluff Pedersens spion?

I ett brev till Stenbock daterat Croneborg augusti 1659 skriver Karl X Gustaf

wij förmimner uthaff Landshövdingens i Croneborgs lähn Göran Gyllenstiernes skrifwelse, at han tillijka medh någre gamble forrymbdhe Soldater hafwer förskickat till Christianstadh en Snaphane, hwilken den Rijke Olof Persson i Hölie för Spion brukat hafwer, den och hafwer medh warit att ombringha en deel Svenske ; altså wele I, emedhen den samme alle Snaphaner känne, låta honom examineras och tagas till förhör, at han må bekoma, hwilke flere som deruthinnan ähr interesserade. Wij befalle eder her medh Güdth alsmechtig synnerligen, nådeligen. Karl Gustaf.⁸⁷

Vad hände då med denne Olof Nilsson? I ett brev från kungens troman Erik Eriksson i Landskrona till Stenbock omtalar han att en lösgångare Olof Nilson i Björkefall i Jämsbögs socken var anklagad för att vara Oluff Pedersens spion och att Nilsson var dömd att mista livet. Eriksson skriver att landshövding Skytte hade rannsakat Olof Nilsson och att denne hade konfronterats inte endast med Oluff Pedersen utan även med de fem nu avlivade ryttarmördarna och att detta hade skett inte endast en gång utan tjugo. Dock kunde de inte berätta något om honom, och ej heller kunde Olof Nilsson bindas vid något uppror eller skalkstykke. Men eftersom han i Småland hade blivit dömd för att där hållit sig undan utskrivning, så frågar Erik Eriksson om han kunde utskrivas som dragon.⁸⁸

Oluff Pedersen ställs inför rätta

I ett brev till Stenbock skriver Skytte att han är synnerligen missnöjd med domsluten i

målen mot Oluff Pedersen.⁸⁹ Skytte anser att Oluff var rätta upphovet och förmästa orsaken till allmogens samling och uppror mot ryttmästare Windrűfwa och till mordet på Fersens ryttare. Han anser också att domaren vid Listers häradsrätt med sin 15-mannanämnd, som dömd efter dansk lag, hade »med omsvep och ränker dömt icke allenast Oloff Person, utan ock hela hans rebelliske berörde församling fri». Och detta trots att Skytte anlitat hans egna grannar som vittnen mot honom. Den frikännande domen hade kommit den 9 september 1658.

Landshövding Skytte var således inte nöjd med frikännandet utan ansåg att saken åter borde tagas upp, antingen inför Blekinge landsting eller av kommissorialrätten. Landsdomare Petter Durell ansåg emellertid att saken var av den beskaffenheten att han den 6 november 1659 remitterade ärendet tillbaka till häradsrätten. Efter en ny rättegång frikändes återigen Oluff Pedersen den 16 februari 1660. Men trots dessa frikännanden togs saken åter upp inför landsdomaren den 16 januari 1661 och i domen »som enteligen avdömdes» den 27 februari 1661 frikändes Oluff Pedersen från alla anklagelser.⁹⁰

Rannsakingen med landshövding Skytte

I Kunglig Kommissorialrätten hölls i Kristianstad den 27 februari 1662 rannsaking med landshövding Håkan Nilsson Skytte med anledning av de ärenden som kapten Christian Clembech angivit mot landshövdingen. Kommissarier i denna »Inquisition» var landsfogden i Skåne Anders Liljehök, borgmästaren i Malmö Lars Broman och assessorn vid Göta hovrätt Ericus Drysenius. I protokollet uppges att rätten skulle noga efterfråga och granska »Oluf Persons saak» alltifrån begynnelsen.⁹¹

Man började således med det våld som ryttmästare Windrűfwa utövat mot Oluff

Pedersen i hans gård i Holje år 1658 och den tvist och tråta som där uppstått. Tvisten och tråtan dem emellan hade bilagts och förlikning skett den 7 juni 1658 i Bodekull. Denna förlikning ansågs vara av privat natur och Skytte hade samtyckt därtill. Däremot hade det varit en rättegång angående »Rebellionen», dvs. då Oluff budade allmogen till samling i Holje samt det som där utspelades. Men beträffande mordet på Fersens ryttare som Oluff och bönderna ansågs vara skyldiga till, så hade det begåtts av snapphanar.

Därefter blev Skytte tillfrågad om han stått efter Oluffs egendom, men Skytte svarade: »Nej, utan mera efter hans liv». Överste Lybecker fick sedan frågan varför han låtit föra Oluff Pedersen till fästningen i Kristianstad. Svaret blev att han hört att Oluff skulle ha haft en tunna krut, men nu uppgavs att denna hade sålts till hans svärson Söffren Jensen i Sölvesborg. En annan viktig orsak till fängslandet som Lybecker återger i flera brev var att Oluff sagt »I komma icke alltid så starcka igen, wij skola wäll skillia eder ifrån oss». Dessutom skulle allmogen i Jämshögs socken ha varit mycket obstinat och inte velat betala de skatter m.m. som de var pålagda. Att befallningsmannen inte vågat komma till Jämshög skyller Lybecker också på Oluff Pedersen, som man säger upphetsat folket hos vilket han hade stort anseende. Lybecker tillägger att Oluff hade mer än 60 gårdar som var hans egna och som han fått i pant av Danmarks regering. Man kan fråga sig varför Lybecker blandar in detta i målet.

Anledningen till att Oluffs egendom togs i beslag innan någon dom över honom var avgiven skulle ha varit de förutnämnda orden »I komma icke...», ett yttrande som Lybecker tydligen inte kunde tåla. Det ansågs också att Oluff hade så stort anseende hos gemene man att han kunde intala dem till vad han ville. På grund av detta fick Oluff vid rättegångarna svara genom sin svärson, råd-

man Söffren Jensen, »effter han för fara af Rebellion inte kunnat tillåtas att dijt komma som landshöfdings förmåler».

I kommissorialrätten behandlas därefter de händelser sommaren 1659 som Lybecker tidigare beskrivit, men här återges det som hänt på ett helt annat sätt. Nu sägs att Oluffs måg skulle ha sammankallat allmogen och »sammanroterat dem», och då ryttarna sökte efter snapphanar »han üthi wärjande hand dräpes». Oluffs son Mads skulle vid det tumult som uppstod ha blivit skjuten i låret och Oluffs hustru Eline i »kootledhen», således ej den lätta skada som Lybecker uppger.⁹² Den i beslag tagna egendomen hade blivit införd dels till landshövdingen och dels till kronans magasin »förüthom hwadh üthi den fürien kan wara bortkommet». De vittnen som tidigare sagt att Oluff anmält att mer var försvunnet än som var med sanningen överensstämmande hade nu återkallat sina vittnesbörd.

Landshövding Skytte tillfrågades varför allt blivit så fördröjt och varför Oluff Pedersen fått sitta så länge i arrest. Skytte svarade att det var för att han hade tackat två eller tre socknars allmoge för att de skulle ha varit »hans bud lydiga och kommit till hans gård». Dessutom skriver Skytte att han inte vågat släppa honom fri för att han inte på nytt skulle upphetsa allmogen till snapphaneri. Skytte säger också att han fått åtskilliga brev av »H:s Sal. Kongl. Maj:», af H:s grefl. Exc: General Gouverneuren, Item af Gen: Lieut. Ulefeldt, Sec: Tübenfelt och Gen. Aüditeuren Benjamin Cronoborgh», varför han inte dristade sig till att släppa Oluff Pedersen ut ur fästningen. Och när det gällde den beslagtagna egendomen hade allt lämnats tillbaka.

Kapten Clembech vittnade att en systerson till Oluff hade omtalat för Skytte att Oluff hade grävt ner pengar i källaren. Skytte och Lybecker »hade låtit plundra honom och tagit bort samma penningar». De hade sedan

skaffat falska vittnen så att de därigenom kunde behålla hans egendom. Men Skytte svarade att pengarna var räknade, förseglade och satta i förvar tills saken var avslutad.

Till sist överlämnade Oluff en skrivelse där vittnena hade ändrat sina vittnesbörd mot honom och försonade sig med var sina 50 Dlr silvermynt. Och så avslutades äntligen ett par stormiga år i Oluff Pedersens levnads-historia.

Om hans stora förmögenhet varit en bidragande orsak till hans frigivande kan inte bevisas, men en uppgift som kan styrka denna teori är några rader i Listers härads dombok 1671. Här omtalas att ett kontrakt upprättats mellan Herman Schlyter och några av Oluffs barn angående att Schlyter övertagit »den gäld som de tillsammans har att fordra hos Hans Kungl. Majestät och Kronan». Någon uppgift om denna skuld finns inte i Likvidationsräkenskaperna i Riksarkivet, men skulden kan ändå enligt Riksarkivet finnas registrerad – men var? Hade Oluff Pedersen lånat ut pengar till Karl X Gustaf i utbyte mot sitt liv? Den frågan lär aldrig kunna bli besvarad.

Oluff åter en fri man

Efter nära två år i fästningen i Kristianstad kunde nu Oluff återvända till sina gårdar Storegård och Knutsingegården i Holje. Hans timmerexport kunde inte bedrivas, men hans ekonomiska ställning var ändå minst sagt god. Alla hans pantegårdar gav en årlig inkomst som han erhöll under sina återstående levnadsår. Oluff hade också mot ränta lånat ut stora summor pengar som vid hans död uppgick till cirka 7.000 Rdr. Det var framför allt bönder i hela Listers härad, som hårt tyngda av skatter och andra pålagor under krigsåren men även tidigare lånat pengar av honom. Vid flera ting står ord mot ord angående skuldsummorna. I ett av målen i oktober 1663 uppger Oluff att hans hus

brunnit två gånger, att han några gånger blivit utplundrad och att han var olycklig över att ha mist sina räkenskapsböcker och viktiga brev. Men Oluff anser sig också ha hållit sig till lag och rätt. Vid denna rättegång, till vilken representanter för sockenstämmorna i Jämshög, Gammalstorp, Ysane och Mjällby var kallade, vittnade även flera personer om att de i många år, en i 30 år, handlat med Oluff och att han alltid varit ärlig. I Listers härads dombok, som med luckor är bevarad från mitten av år 1663, kräver Oluff eller hans son Mads som ombud för sin far betalning för lånen. Lånens storlek varierade, flera bönder var skyldiga 200 Dlr, en bonde inte mindre än 445 Dlr, men de flesta lånen var på mindre summor. Inom 15 dagar från det skulden behandlats vid tingsrätten skulle lånen plus ränta betalas, vilket förefaller ha varit en orimlighet för de flesta.

Men inte bara allmogen lånade pengar av Oluff. Detta bevisas av att häradsfogden Prebiörn Mauritzen i Asarum den 16 januari 1656 lånat 101 Sletdlr och 64 sh., som med 6 % ränta skulle betalas vid Mikaelitid samma år. Men ännu 1662 stod skulden kvar och skuldförbindelsen hade då tillfallit Oluffs dotter Inger gift med Söffren Jensen i Sölvesborg.⁹⁴ Samtliga skuldförbindelser övertogs efter Oluffs död av hans barn, hust-run Else och efter hennes död av Herman Schlyter, vilka ännu i början av 1680-talet kräver betalning för Oluffs utlånade pengar.

De två år som Oluff suttit fängslad tycks inte ha brutit ned honom varken fysiskt eller psykiskt. Så infann han sig till Listers häradsrätt från och med juli 1663 till och med 1664 minst 39 gånger, där han tvistar dels med sina gäldenärer, dels med sina egna barn. Ett av målen gällde den utdragna tvisten om den del av Storegård som Oluff säljer till sin dotter-son Bendt Carlsen från Röan, trots att hans egen son Mads ansåg sig ha närmre bördsrätt till gården.⁹⁵

Flera av målen i häradsrätten gällde processer om arvet efter Oluffs hustru Eline. Hon avled sannolikt i samband med att svenskarna sköt henne i ryggraden. Oluff har själv skrivit att »de sköt min hustru inför min åsyn,» vilket kan tolkas som en ögonblicklig död.⁹⁶

Oluff gifter om sig

Så länge var inte Oluff änklings för senast den 17 april 1662 vid över 70 års ålder har han gift om sig. Detta datum har nämligen upprättats ett testamente för hans nya hustru Else Christensdatter. Hon bör troligen ha varit en ung kvinna då hon år 1668, strax efter änkeårets utgång, gifte om sig med Herman Schlyter. Enligt uppgift i Holmens kirkes begravningsbok 1711 var han född 1651 och således högst 18 år gammal vid sitt giftermål med Else. Om Elses familj vet man inte mer än faderns förnamn och att hon varit av borgerlig släkt, då hon som kvinna fått lära sig skriva och med egen hand underteckna handlingar.

Efter giftermålet med Else tycks Oluff och hans unga hustru tidvis ha uppehållit sig i Köpenhamn. Troligt är också att de efter försäljningen av Storegård byggt upp och bosatt sig på Lilla Holje som utgjorde en del av Knutsingegården.

De uppbrutna brevskåpen i Holje och Köpenhamn

Efter Elines död misstänkte barnen sin far för att inte ha redovisat sina tillgångar. Inför tingsrätten den 23 november 1663 försvarar sig Oluff mot deras anklagelser. Nu anklagar han i sin tur sina barn. Oluff omtalar inför rätten att de i hans gård brutit upp lås och lucka i hans skåp, kastat omkring hans räkenskaper och »gårdeböcker» med viktiga uppgifter som han ej hade registrerade på annat

håll. Han anser att de skulle givit honom varsel så att han själv kunde varit med och öppnat skåpet. Angående den ersättning för sina leveranser som Oluff aldrig erhållit av danska kronan och som arvingarna efter Eline nu kräver att få del av, säger Oluff att skulden var inestående hos Kunglig Majestät i Danmark och att han under 8 eller 9 års tid inte uppburit en shilling. Han anser också att arvingarna själva kunde följt med till Köpenhamn för att utkräva betalning av Hans Majestät. Av den mycket svårlästa domen framgår att Oluff inom 15 dagar skulle uppvisa skiftet efter Eline, brev och dokument.

I samband med en arvstvist inför Göta hovrätt 1669 mellan Oluffs arvingar och hans änka Else⁹⁷ omtalas även att Oluffs svärson rådmann Söffren Jensen fått utskrivet ett falskt pass i Oluffs namn och sedan rest till Köpenhamn. Där hade han låtit uppbryta Oluffs brevskåp och registrera obligationer och skrifter, varefter några viktiga dokument försvunnit. Över detta hade Oluff högeligen klagat och efterlyst det försvunna i fyra kyrkor – dock utan resultat.

Arstvist och arvskiften

Förhållandet mellan Else och hennes vuxna styvbarn var av lätt förståeliga skäl inte det bästa. Ännu efter Oluffs död 1667 hade barnen inte fått ut sitt morsarv. Det testamente till Elses fördel som Oluff upprättat 1662 ogillades av hans barn. Dessa stämde därför Oluff inför Blekinge landsting den 16 november 1664. Utgången i målet är okänd, men dagen därpå fick arvingarna honom att i en vinkällare i Ronneby underteckna ett kontrakt som var fördelaktigare för dem än det förra. Men eftersom Oluff ju nu var blind och kanske inte visste vad han skrev under, kom denna handling att ogiltigförklaras vid de kommande arvsprocesserna mellan Else och

Oluffs arvingar, först vid landstinget 1668 och därefter i hovrätten 1669. Här vinner Else i båda instanserna. Dock gör hovrätten den kommentaren att barnen först skulle få ut sitt morsarv, och därefter skulle arvet efter Oluff skiftas och fördelas mellan Else och styvbarnen. Denna hovrättsdom anser Knud Fabricius vara grundad på felaktiga beslut och att man tillämpat svensk lag i stället för dansk lag som ännu skulle gälla vid denna tid.⁹⁸

Twisten om arvet efter Eline och Oluff fortsatte dock vid två ting i juli 1669 inför Listers häradsrätt. Slutligen uppmanar domaren parterna att äntligen rätta sig efter domen i hovrätten. Men Else fick inte så länge glädje av det omstridda arvet då hon ju avled i slutet av 1670 i Ronneby.⁹⁹

I Listers härads dombok 1671 finns uppgifter om att nu skulle Elines och Oluffs gårdar skiftas mellan arvingarna. Till granskning av Knutsingegården, som var barnens arv efter sin mor, skulle tillsättas en 8-mannanämnd och för Storegård en 12-mannanämnd. Domboken upplyser också om att arvet skulle delas i sju systerlotter så att alla arvingar fick var sin »anpart lige stor och lige god», dvs. de fyra systrar som var i livet fick en lott var, Bente Jensdatter ärvde sin avlidna mors lott och brodern Mads erhöll två systerlotter.

Sågen i Holje ström

En intressant uppgift finns i 1730 års jordrevningslängd. Här omtalas att det enligt 1671 års jordebok skulle på Knutsingegården ha funnits »tvenne sågblad som i långliga tider varit brukade».¹⁰⁰ Här vid Holje ström där Knutsingegården var belägen har Oluff Pedersen med största sannolikhet sågat sitt timmer till plankor och brädor, och här anlade på 1720-talet länsman Hans Carlsson, då ägare av Knutsingegården och Lilla Holje,

ett pappersbruk. Tom Söderberg skriver i *Olofströms bruk 1735–1935* att Hans Carlsson var den förste som utnyttjade Holje ström för industriellt ändamål. Men med kännedom om Oluff Pedersens omfattande verksamhet har denna vattenkraft varit tagen i bruk redan under första hälften av 1600-talet – kanske tidigare.¹⁰¹

Så blev Oluffs såg i Holje ström början till den industriepok som under århundradena kom att växa fram i Olofström, medan Oluff Pedersens namn föll i glömska hos de flesta. Men en äldre man i släkten väckte mitt intresse för saken och i arkivens dammiga luntor fann jag materialet till denne min anfaders märkliga levnadshistoria.

Noter

DRA Danska Rigsarkivet, LLA Lunds Landsarkiv, Kans.brevb. Kancelliets brevbøger, Sk.gen.guv. Skånska Generalguvernementet, SRA Svenska Riksarkivet

¹ Eline Pedersdatter ärvde tillsammans med sina syskon Karen, Hanne, Martha, Peder och Jens del i Hemmingsmåla gård i Jämshögs socken enligt en arvsvist i Listers härads dombok 1679, LLA. Olof hade sannolikt en syster Ingeborg Pedersdatter i Holje.

² »Jens Sørensens arkiv» i DRA. Margrethe Bove, Jens Søffrensen Spion og Søkortstegner for Christian V. Danmark 1998. Johannes Knudsen, Søkortsdirektør Jens Sørensen, København 1918.

³ Sannolikt hade Oluff ytterligare en dotter gift i Näsrum.

⁴ Rentekammerens arkiv, DRA. Denna händelse beskrivs senare.

⁵ Sveriges kyrkor, Blekinge, Band II, Bräkne och Listers härad. Utarb. av William Andersson.

Enligt museumsinsp. Sissel Fredrikke Plathe, Nationalmuseum i Köpenhamn, är ljushöljen av trä ytterst sällsynta. Endast ett par sådana finns bevarade i Danmark. Troligen har ljusstakarna överlämnats till kyrkan i samband med biskopsvisitationen den 21 februari 1637. Urkunder och aktstycken, serie I i Domkapitlets arkiv, LLA.

⁶ Herredagsdomboken 1641, DRA.

Någon person med det sällan förekommande namnet Sander har inte påträffats i jordeböcker och mantalslängder för Listers härad. Däremot fanns i slutet av

1500-talet en borgmästare Sander Machmann (Machum) i Sölvesborg som möjligen kan vara Siscels far.

⁷ Mandtaals Registr paa Kongsskatten aff Søllitzborg Slotts laen, med Gjense Sogen. DRA. Jordeigene Bønder = bönder som själva ägde sina gårdar.

⁸ Civile Regnskaber, 108 B. Sølvtitsborg Lens havne, DRA.

Öppet brev från kungen 20 maj 1605 till Jacob Jensen att han i Östersjön skulle gripa alla som olagligt förde ut brännved ur riket. Likalydande brev till Oluff Pedersen (möjligen är detta Oluff Pedersen i Holje) och till Jens Olufsen. Sj.R. 15, 36. Och i missiv till länsherren Lage Urne 12 juni 1607 påpekas att olaglig utförsel fortfarande sker från Pukavik. Sk.T. 3, 301 b. DRA.

⁹ Lensregnskaber Sölvesborgs Len, DRA. Hans Milton, Listers och Sölvesborgs historia. Trelleborg 1994.

¹⁰ Margareta Swensson, Bondehamnar i nordvästra Skåne och Blekinge, Dansk Historisk tidskrift 1969–1970, 12 Raekke, Bind IV.

¹¹ Danske Kancelli. Sk. T. 6, 197 b. K. DRA. Kans. brevb., vedrørende Danmarks indre forhold, udg. C. F. Bricka, L. Laursen, E. Marquard, G. Olsen, Kbh 1887–.

¹² Tomas Wederborrijs namn skrevs i Sverige Wederborg eller Wederborn. Han var en av de mera inflytelserika personerna i Växjö.

¹³ Danske Kancelli. Sk. T. 6, 124 b och Sk. T. 6, 186 b. DRA, Kans.brevb. 1636.

¹⁴ Se not 11.

¹⁵ Herredagsdomboken 1636, DRA.

Dömande vid de Kongl. Rettertingen, som hölls på Herredagarna, var kungen eller i hans frånvaro tronföljaren och riksråden. Rettertinget avlöstes 1661 av Højesteret. Jens Fleischer, København. København 1985.

¹⁶ Se not 15.

¹⁷ Danske Kancelli. Sk. T. 6, 250, DRA.

¹⁸ Danske Kancelli. Skaanske Registre 1631–48, B 48, DRA.

¹⁹ Danske Kancelli. Inkomne breve og indlaeg 18 april 1639. B 160, DRA.

²⁰ Danske Kancelli. B 57. Sj. T. 26, 426. K 7 maj 1639, DRA.

²¹ Herredagsdomboken 1639, DRA.

²² Danske Kancelli. Indleg til Registre og Tegnelser samt henlagte Sager 1639 Juni–Dec., DRA.

²³ Danske Kancelli. B 97. Mønstringsruller över Borgerskabet indsendt ifølge Kgl. Befaln. Åren 1583–1639. Henning Jensen, Borgerskabets mønstringsruller 1583–1639 i Personalhistorisk Tidskrift 1979.

²⁴ William Andersson, Sölvesborg. Bidrag till stadens byggnadshistoria. Sölvesborg 1920.

²⁵ Uppgifter om »Sitt Gewehr» lämnade av DRA.

²⁶ Herredagsdomboken 1649, DRA.

Skeppet Fortuna övertogs sannolikt av Jens Sörensen

som i sin självbiografi skriver om »sin kostelige skude Fortuna» att den var omtimrad och hade kostat honom 2.000 Dlr. Fortuna var enligt hans egen uppgift byggd 1646 och hade till hans stora sorg tagits i beslag av danskarna då den 1676 var på väg från Christianstad med råg och korn till Stralsund.

²⁷ Civile Regnskaber 108 B. Sölvesborgs Toldregnskab 1600–1658, DRA.

²⁸ Carl Johan Gardell, Bröderna Madsen – två framgångsrika köpmän från Visby under 1600-talet. Gotländskt Arkiv 1988. Dansk Biografisk Leksikon. København 1981.

²⁹ Regionmuseet Kristianstad, Ragnar Albins excerpt-samling. Johan Jørgensen, Det københavnske patriciat og staten ved det 17. århundrades midste, København 1957.

³⁰ Steffen Heiberg, Christian IV, Monarken. Menesket og Myten. Danmark 1988.

³¹ Danske Kancelli. Sk. T. 6, 413 b., DRA. Kans. brevb. 1640.

³² Herredagsdomboken 1641. DRA.

³³ Oluff Pedersens leveranser fr. o. m. 1642 t. o. m. 1657 och hans krav på betalning som sträcker sig fram till år 1666 finns i Rentekammeren Avregninger Pakke nr 216. 243, samt i Rentekammerens Arkiv-avregninger, DRA.

³⁴ H. D. Lind, Kong Kristian den fjerde og hans Maend paa Bremerholm. Köpenhamn 1889. Thorkild Hansen, Kunglig sjökapt. Österrike 1979.

³⁵ H. D. Lind a. a.

³⁶ J. Fleischer a. a.

³⁷ En dansk aln (själländsk aln) var före år 1683 63,2 cm.

³⁸ Kungens stora brygghus brann 1632 och 1767, men återuppbyggdes och finns ännu kvar som den stora tegelbyggnaden med valmat tak som ligger strax intill »Den sorte Diamant», det nya Kungliga biblioteket.

³⁹ Kong Christian den Fjerdens egenhaendige Breve 1626–1631 utg. av C. F. Bricka og J. A. Fredericia. København 1969.

⁴⁰ Rentekammeren Avregninger Oluff Pedersen, DRA. Såväl Oluff Pedersens som Rasmus Jensens och Jacob Madsens avräkningar finns samlade i den tryckta samlingen »Afregninger med Statsleverandörer fraa det 17. århundrede». Danske Kancelli-Privat Stand Fra 1650–1656, DRA.

⁴¹ Se not 40.

⁴² Den signet Oluff Pedersen ägde 1651 hade troligen förkommit i samband med kriget.

⁴³ Se not 40 och Herredagsdomboken 1653, DRA.

⁴⁴ Skattkammeren Quitenz 5 oktober 1666 och not 40.

⁴⁵ Göta hovrätts dom 23 mars 1669. Göta hovrätt huvudarkivet, Domar 1669, B V A:31.

- 46 Gründ Schat aff Kibenhaffne Bÿe Anno 1653, Reg 108 B, 79 B.
- 47 H. U. Ramsing, Københavns Ejendomme 1377–1728.
- 48 Koncepter og bilag til Kopibøgerne Sign A-E over det til betaling af rigens gæld udlagte K. M.: s Jordegods 1648–57. Skåne m.v. og Bornholm B 208 a, DRA.
- 49 Jerker Rosén, Skånska privilegie- och reduktionsfrågor 1658–1686, Lund 1944.
- 50 Christopher Cronholm, Blekinges beskrivning. Författad av Christopher Cronholm år c:a 1750–1757. Med inledning, noter och register utgiven av Torsten Rosenkrantz, Malmö 1976.
- 51 Rentekammerens arkiv, DRA.
- 52 Se not 51.
- 53 Många arkiv förstörda av bränder, uppgift från DRA.
- 54 Kans. brev., 1602. Sk. R. 3. 185 B. Ang. ollongäld se Torsten Nilsson i samverkan med Göran Hallberg, *Hardtkorn och skånska skattepersedlar. Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift* 1994, Lund 1994.
- 55 Uppgifterna från häradsrätten finns återgivna i Herredagsdomboken år 1653, DRA.
- 56 Herredagsdomboken 1653 samt Christopher Urnes skrivelse i Rentekammerens Arkiv, DRA.
- 57 Se not 55 samt Rentekammeren Avregninger Oluff Pedersen. På skrivelsen är antecknat »Framlagt och læst for Retten paa Kiøbenhaffns Raadstue den 24 Martij 1657».
- 58 Listers härad, renoverade domböcker 1689 och 1690, E VII AAA I:2, Göta hovrätts arkiv.
- 59 Christopher Hansen var som ridefogde länsherrens närmaste man. Som biträde hade ridefogden länsmän vilka tillhörde allmogen. Christopher Hansens hustru Bente Jensdatter nämns på flera ställen i domböckerna som arvtagare efter sin morfar Oluff Pedersen i sin avlidna mors ställe.
- 60 Detta skiftesbrev finns inte bevarat i Göta hovrätt.
- 61 Hylding 118 C 66. DRA.
- 62 Göran Larsson, Det skånska landstinget och kungahyllningarna i Lund. Kulturens årsbok 1990, Trelleborg 1990.
- 63 Beretning om Prinds Christians hylding paa Provindsialmødet i Odense 1655. Danske Magazin. Tredie Raekke. XVIII.
- 64 Palle Lauring, Billeder af Danmarks historie, København 1972.
- 65 Gunnar Knudsen og Marius Kristensen, Danmarks gamle personnavne, I Fornavne, København 1941–1948.
- 66 Enligt Tord Flensmarck och i Allan Tønnesen, Helsingørs bomaerker, København 1968.
- 67 Uppgift av Göran Hallberg, Dialekt- och ortnamnsarkivet. Lund och Anita Eldblad, Sem. för Nordisk språkforskning i Uppsala.
- 68 Ronneby stadsarkiv.
- 69 Bl.a. i Dansk biografisk Leksikon, Bind 10.
- 70 Uppgift av Tor Flensmarck och Allan Tønnesen.
- 71 Se not 40 och Listers härads dombok 18 mars 1679.
- 72 Meddelat av Tor Flensmarck och Tuve Skånberg.
- 73 C. G. Weibull, Sölvesborg. Stadens historia genom femhundra år, Sölvesborg 1945.
- 74 Här ägde Oluff del i håde Storegård och Knutsingegården.
- 75 Enligt muntlig tradition hände detta vid Halabron.
- 76 Sk.gen.guv. kansli, D III ma:1. Ryttmästare Windrűfwas Klago Bibel, 1658, LLA.
- 77 Sk.gen.guv. kansli, D III ma:1, Böndernas vittnesbörd ifrån Lönnemåla fjärding, 31 jan. 1660, LLA.
- 78 Sk.gen.guv. kansli, D III b:4, Lybecker till Stenbock, 7 sept. 1659, LLA.
- 79 Sk.gen.guv. kansli, D III a: 2, Skytte till Stenbock, 1 sept. 1659, LLA.
- 80 *Denne Herr Nils var präst i Frillestads socken och hade i likhet med Oluff Pedersen suttit fångslad i Kristianstad.*
- 81 Sk.gen.guv. kansli, D III ma: 1, Lybeckers attest, 2 febr. 1660, LLA.
- 82 Se not 78.
- 83 Se not 79.
- 84 Se not 40.
- 85 Sk.gen.guv. kansli, D III b:4, LLA.
- 86 Denne Nils Karlsson var troligen identisk med en ej namngiven systerson som omtalat för Skytte var Oluff förvarade sina pengar och att han hade en tunna krut.
- 87 Eriksbergsarkivet, i Familjen Stenbocks papper, SRA.
- 88 Sk.gen.guv. kansli, D III a:3. Erik Eriksson till Stenbock 4 mars 1660, LLA.
- 89 Sk.gen.guv. kansli, D III a:3. Skytte till Stenbock 14 april 1660, LLA.
- 90 Sk.gen.guv. kansli, DIII ma: 2. Kommissorialrätters protokoll och handlingar, LLA.
- 91 Se not 90.
- 92 Se not 40 och 78.
- 93 Namnregister till Likvidationsräkenskaper, SRA.
- 94 Sk.gen.guv. kansli, D III ea, Insända domar och tingböcker, LLA.
- 95 Listers härads dombok och Olofströms kommun. Enskilda arkiv, Holje by.
- 96 Se not 40.
- 97 Göta hovrätt, huvudarkivet, Domar 1669, B V A:31.
- 98 Se not 97 och Knud Fabricius, Skaanes overgang fra Danmark til Sverige. Del 2, København 1955.
- 99 Begravd den 2 december 1670 i Ronneby.
- 100 Blekinge läns landskontor, GIII C:4, Listers härad, LLA
- 101 Tom Söderberg, Olofströms bruk 1735–1935, Karlshamn 1935.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Rigsarkivet, Köpenhamn.
Kort og Matrikelstyrelsen. Köpenhamn.
Nationalmuseet, Köpenhamn.
Riksarkivet, Stockholm.
Lunds Landsarkiv, Lund.
Göta Hovrätts arkiv, Jönköping.
Regionmuseet i Kristianstad.
Olofströms kommun, Enskilda arkiv, Holje by.

Tryckta källor och litteratur

Aakjaer, S. Mönt i Nordisk Kultur XXIX. Stockholm 1936.
Afregninger med statsleverandører fra det 17. århundrede. Rigsarkivet, København. Afdeling 1980.
Andersson, T., Lindbom, G. Boken om Kristianstad. Lund 1982.
Andersson, W. Sölvesborg. Bidrag till stadens byggnadshistoria. Sölvesborg 1950.
Blomqvist, R. Lunds Historia 2. Nyare tiden. Lund 1978.
Bove, M. Jens Søffrensen Spion og Søkortstegner for Christian V. København. 1998.
Cronholm, C. Blekinges beskrivning. Författad av Christopher Cronholm år ca 1750–1757. Med inledning, noter och register utgiven av Torsten Rosencrantz. Malmö 1976.
Dansk Biografisk Leksikon. Bind 9. København. 1981.
Danske Magazin. Tredie Raekke. Beretning om Prinds Christians Hylding paa Provindsialmødet i Odense 1655. Meddelt af Cand. theol. Holger Fr. Rørdam.
Erlandsson, A. Skånska Generalguvernementet 1658–1693 och dess arkiv. Lund 1967.
Fleischer, J. København. København 1985.
Gardell, C. J. Bröderna Madsen – två framgångsrika köpmän från Visby under 1600-talet. Gotländskt Arkiv 1988.
Grandjean, P. B. Dansk Sigilliografi. Kjøbenhavn 1944.
Grove, G. L. Kjøbenhavns havn. En oversigt over havnens udvikling fra Christian IV:s tid til vore dage. Kjøbenhavn 1908.
Hallenberg, A. Från 1600-talets Bleking under dansk valde. Blekingeboken 1940.
Hansen, T. Kunglig sjökapt. Österrike 1979.
Heiberg, S. Christian IV, Monarken, Mennesket og Myten. Danmark 1988.
Jenssen, H. Borgerskabets mønstringsruller 1583–1639 i Personalhistorisk Tidsskrift. Viborg 1979.
Jørgensen, J. Det københavnske patriciat og staten ved

det 17. århundredes midste. Bind 1. København 1957.
Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold, udg. C. F. Bricka, L. Laursen, E. Marquard, G. Olsen. Khvn 1887–.
Kalkar, O. Ordbog til det aeldre danske Sprog 1300–1700. I Bind 1881–85, 5 Bind 1908–18.
Kindström, L.-G. Sölvesborg. Staden, bygden, borgen. Karlskrona 1945.
Knudsen, G. og Kristensen M. Danmarks gamle personnavne. I Fornavne, L.-O. København 1941–48.
Knudsen, J. Søkortsdirektør Jens Sørensen. København 1918.
Kong Christian den Fjerdes egenhaendige Breve 1626–31 udg. af Bricka og J. A. Fridericia. København 1969.
Larsson, G. Det skånska landstinget och kungahyllningarna i Lund. Kulturens årsbok 1990. Trelleborg 1990.
Lauring, P. Billeder af Danmarks historie. København 1972.
Lind, H. D. Kong Kristian den fjerde og hans Maend paa Bremerholm. København 1889.
Lundgren, K. De stora örlogsskeppen från Carlshamn 1659–1676. Karlshamns museums skriftserie nr. 7. Kristianstad 1999.
Milton, H. Listers och Sölvesborgs historia. Trelleborg 1994.
Mortensøn, O. Renaessancens Fartøjer – sejlads og søfart i Danmark 1550–1650. Langelands Museum 1995.
Nielsen, O. Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse. Tredie Del Kjøbenhavn 1881 och Fjerde Del Kjøbenhavn 1885.
Nilsson, T., Hallberg, G. Hardtkorn och skånska skattepersedlar i Sydsvenska ortnamnsallskapetets årsskrift 1994. Lund 1994.
Ramsing, H. U. Københavns Ejendomme. 1377–1728. København.
Rosén, J. Skånska privilegie- och reduktionsfrågor 1658–1686. Lund 1944.
Sjöborg, N. H. Blekinges Historia och Beskrivning. Första utgivningen 192. Utgiven av Torsten Rosencrantz Malmö 1968.
Swensson, M. Bondehamnar i nordvästra Skåne och Blekinge. I Dansk Historisk tidsskrift 1969–70. 12 Række. Bind IV.
Swensson, M. Ättika, kläde, salt, ved och enestakar. Om Ronneby som handelshamn under 1600-talets första hälft. Blekingeboken 1971.
Söderberg, T. Olofströms bruk 1735–1935. Karlshamn 1935.
Trap, J. P. Kongeriket Danmark, Første Bind, Kjøbenhavn. MCM VI. Tredje omarbetade utgåvan.
Tønnesen, A. Helsingørs bomaerker. København 1968.

Wamberg, B. Christian IV -- en mand under indflydelse.
København 1993.

Weibull, C. G. Sölvesborg. Stadens historia genom fem-
hundra år. Sölvesborg 1945.

Åberg, Alf När Skåne blev svenskt. Stockholm 1958.

Personalen vid Rigsarkivets Publikumsafdeling, fram-
för allt Preben Schaldemose och Palle Sigaard, tackas
för all hjälp och intresse vid tillkomsten av detta arbete.

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen har utgivit Samlingar till Skånes historia, forn-kunskap och be-skrifning (1868–1873), Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening (1874–1880), Skånska samlingar (1894–1897) samt Historisk tidskrift för Skåneland (1901–1921).

1961 började föreningen utge ALE, Historisk tidskrift för Skåneland. Första året utkom ett häfte och 1962–1976 tre häften årligen. Fr.o.m. 1977 utkommer fyra häften årligen. 1990 inträdde landsarkivet i Lund som medutgivare. Tidskriften utges med bidrag från Vetenskapsrådet.

I Ale-redaktionen ingår Birgitta Engström och Gert Jeppsson. Brev och manus till redaktionen adresseras till universitetslektor Gert Jeppsson, Vapenkroken 38, 226 47 Lund.

E-post: info@tidskriftenale.nu

Hemsida: <http://www.tidskriftenale.nu>

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften för 2003, 150 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos skattmästaren, l:e arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Docent Sten Skansjö, Lund, ordf., landsarkivarie Jan Dahlin, Lund, v.ordf., stadsarkivarie Göran Larsson, Lund, sekr., konsult Anders Persson, S. Sandby, v.sekr., l:e arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Lund, skattmästare, samt docent Lars Berggren, Lund, stadsarkivarie Peter Carelli, Helsingborg, docent Siegrun Fernlund, Asmundtorp, fl. dr Thomas Germundsson, Lund, universitetslektor Gert Jeppsson, Lund, docent Hjärdís Kristenson, Lund, professor Lars Larsson, V. Nöbbelöv, landsantikvarie Barbro Mellander, Kristianstad, länsantikvarie Thomas Romberg, Malmö, arkivchef Anders Salomonsson, Lund, länsantikvarie Leif Stenholm, Karlskrona, professor Sven Tägil, Lund, professor Anna Christina Ulfspärre, Lund, l:e antikvarie Pablo Wiking-Faria, Varberg.

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE, HALLAND OCH BLEKINGE
UTGES AV DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA
OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING
OCH LANDSARKIVET I LUND.

Innehåll

MARGARETA GRANMARK

Oluff Pedersen i Hollie

En storköpmann i 1600-talets Blekinge

3

Vinjetten på framsidan återger det första tecknet – en f-runa – i runhandskriften av den medeltida Skånelagen, som var gällande i Skåne, Halland, Blekinge och på Bornholm.